

11
2018

liturgijsko-pastoralni list

ŽIVO VRELO

Hrvatski institut za liturgijski pastoral pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji • GOD. XXXV • CIJENA: 13 KN

Arhitektura Prisutnosti

od 4. studenoga do 1. prosinca 2018.

11 • 2018

God. XXXV. (2018.)
Liturgijsko-pastoralni list
za promicanje liturgijske obnove

Glavni i odgovorni urednik:
Ante Crnčević

Uredničko vijeće:
mons. Ivan Šaško,
Ante Crnčević, Petar Bašić,
Ivan Čurić, Ivica Žižić

Predsjednik uredničkog vijeća:
mons. Zdenko Križić

Uredništvo:
Ante Crnčević, Ivan Andrić,
Vječna Tadić Stepinac

Grafička priprema:
Tomislav Koščak

Izdavač i nakladnik:
Hrvatski institut za liturgijski pastoral
pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji
Ksaverska cesta 12a
10000 ZAGREB

Telefon: 01 5635 050
Faks: 01 5635 051
e-mail: hilp@hilp.hr
www.hilp.hr

Tisak:
Grafika Markulin, Lukavec

Slika na naslovnici:
Crkva Sant'Antimo, Castelnovo
dell'Abate (Toskana), 12. st.

ISSN 1331-2170 – UDK 282

ŽIVO VRELO

urednikova riječ

1

- ☐ Mnogolikost Prisutnosti

naša tema: Arhitektura Prisutnosti

2

- ☐ Liturgija – životni prostor
Otajstva prisutnosti, I. Žižić
- ☐ Liturgijski prostor i njegovo središte,
M. Piacenza
- ☐ Svetohranište u međudodnosima
razgranate Prisutnosti, I. Šaško

otajstvo i zbilja

22

- ☐ Biblijsko-teološka razmišljanja:
A. Vučković, D. Runje, S. Slišković, I. Šaško
- ☐ Trideset i prva nedjelja kroz godinu
- ☐ Trideset i druga nedjelja kroz godinu
- ☐ Trideset i treća nedjelja kroz godinu
- ☐ Isus Krist – Kralj svega stvorenja

u duhu i istini

38

- ☐ Moliti 'Oče naš' sa svetim Franjom

trenutak

40

- ☐ Iskazivanje časti oltaru u Liturgiji časova

Mnogolikost Prisutnosti

Liturgijsko slavlje kršćanske zajednice, okupljene u Kristovo ime, unosi sudionike slavlja u otajstvo Božje prisutnosti. Ta je Prisutnost nedjeljiva od Božje slave, od njegova Kraljevstva koje snagom Duha zahvaća i u novost preobražava sav svijet. Molitva ne stvara Prisutnost, nego daje spoznati njezinu neizmjernost i uroniti u nju. Kristova prisutnost razmjerna je širini njegove ljubavi, a ne snazi naše sabranosti ili iskrenosti našega molitvenog vapaja. Njegova ljubav obuhvaća sve i sve ispunja Prisutnošću – onom neobuhvatnom, koja uvijek nadilazi naše gledanje i ide onkraj naših potreba, pa i naših želja. Naša liturgijska slavlja stoga primaju ljepotu i snagu od te Neobuhvatnosti, od Božje punine, od Dara, jer u liturgiji se uvijek daruje puno više nego što bi čovjek mogao osjetiti i primiti. Liturgijskim slavljem uranjamo u Prisutnost, u božanski život, u dar Njegova spasenja.

Crkva liturgijskim slavljem nastoji omogućiti iskustvo Božje Prisutnosti. Sakramenti su sveti čini Božje prisutnosti. Oni su Prisutnost na djelu, u činu, Prisutnost podarena našem ljudskom iskustvu. I navještaj Božje riječi prodor je Prisutnosti u naše slušanje, u traganje za mudrošću, u našu otvorenost Bogu koji govori. I molitva zajednice vjernika, okupljenih oko Krista, zahvat je Prisutnosti u naše crkveno zajedništvo, u naše potrebe, htijenja, nastojanja, želje... Zbog toga su i obredne forme i prostori slavlja u tradiciji Crkve (uvijek) bili osmišljavani iz vjere u zbiljnost Božje prisutnosti. Dijalektika koja se katkada javlja(la) između pojedinih elemenata liturgijskoga prostora, kao primjerice između oltara i svetohraništa, proizlazi iz nerazumijevanja Prisutnosti u njezinoj jedinstvenosti i u različitosti načina njezinoga darivanja. Tako je odsutnost ambona u crkvama kroz nekoliko stoljeća pokazatelj stanovitoga zaborava ili nemoći zamjećivanja Božje prisutnosti u njegovoj riječi.

Oltar, ambon, svetohranište, raspelo, krstionica, te svećenik i okupljena zajednica – na način vlastit svakomu od tih čimbenika slavlja – pružaju *mjesto i način* raznolikoj Božjoj prisutnosti. Gdje ne postoji razumijevanje mnogoobličnosti Božjega dara, otvorit će se prostor podjelama, suprotstavljenostima i isključivosti, pa i unutar samo jednoga slavlja. Gdje, pak, postoji otvorenost vjere i izručenost igri mnogolike Božje Prisutnosti, slavlje vjere rađa skladom, ljepotom koja sve stavlja u odnos s Kristom. To je odnos spašenosti, gdje ništa nije suprotstavljeno, nego milosno usmjereno k Jednomu.

Urednik

Liturgija – životni prostor Otajstva prisutnosti

Ivica Žižić

Liturgija je slavlje izloženosti Kristove prisutnosti i prisutnosti vjernika u zajedništvu Crkve. Ona je tijelo susreta, koja odvraća upravljenost prema sebi, a upravlja je Drugomu i drugima. Njezina otajstvenost počiva u neiscrpnome susretanju prisutnosti, u milosnoj prožetosti koja ne kani priskrbiti neko dobro, makar ono bilo duhovno, nego velikodušno pružiti sve. Uistinu, da bi vjernik *susreo* i *osjetio* prisutnost Kristovu, treba se 'milosno zaboraviti'.

Među brojnim izričajima kojima liturgija kazuje unutarnje otajstveno događanje, prisutnost je najučestaliji. Njemu se liturgijski govor i teologija najčešće vraćaju jer je kadar na jezgrovit način izreći sav liturgijski događaj. Iako je stvarnost prisutnosti toliko bliska ljudskom iskustvu da zapravo prožima sve ljudske čine i misli, osjete i odnose, metafizička je baština zapadnjačke kulture opteretila ovaj termin mnogobrojnim i često oprečnim teorijama. Njihov se utjecaj osjeća i na području liturgije, osobito glede tumačenja sakramenta između vidljivog znaka i nevidljive milosti, između sakramentalne 'forme' i 'materije'... Osim logike raščlambe pojedinih sastavnica, prisutnost, shvaćena kao samostojna i autonomna zbiljnost, nerijetko je bila podređena imperativu 'prostornosti', budući da ono što je prisutno 'mora' imati svoj prostor. I dok prostor biva okosnica i međa prisutnosti, prisutnost se zbiva kao prostorno očitovanje. Filozofske su i teološke tradicije, unatoč mnogim jednostranim tumačenjima, ipak uspjele dotaknuti bit prisutnosti, iako često nisu uspjevale očuvati njezinu cjelovitost.

Na ovom mjestu nije nam za cilj razlagati pojmovne konstrukcije prisutnosti u filozofskoj perspektivi, iako je upravo ona u dobroj mjeri odredila teološku misao. Cilj nam je začeti u teološko iščitavanje *doživljaja prisutnosti*, to jest prisutnost kao iskustveno poniranje u Kristovo Otajstvo, prisutnost kao otajstveni odnos i čin u kojemu se prožimaju ljudska i božanska inicijativa tvoreći milosne prostore preobrazbe. Liturgija kao prostor prisutnosti, dakle, ne zahtijeva samo sagledavanje silazne dinamike kojom Bog pristupa čovjeku u Kristu i po sakramentima ga uvodi u božanski život Trojstva. Ona podrazumijeva i 'uzlazni' trenutak, kojim čovjek 'otvara' *prostor* Božjemu djelovanju te, zahvaćen njegovom inicijativom, su-djeluje na njegovu činu i u njegovu životu. Liturgija kao događanje obostrane prisutnosti ne može se dakle shvatiti bez *dioništva*, kao ni bez *prostora* odnosa. Upravo jer je u-prisutnjenje Kristova Otajstva, liturgija struji cjelovito zahvatiti sva područja čovjekova bivanja i življenja te ga potaknuti da uzdarno odgovori na zauzetu Božju blizinu u Kristu. Budući da je liturgija *prostor* očitovanja Kristove prisutnosti u liturgijskim činima, misnoj žrtvi, osobi službenika, euharistijskim prilikama i sakramentima, u navješćaju riječi te u molitvi i psalmima (usp. SC, 7), sve navedene forme, iako različite, bivaju prožete jednom te istom prisutnošću. Istodobno svaka od njih tvori životni *prostor* dioništva i iskustva vjere.

Prvotni prostori prisutnosti

Prvotni prostor prisutnosti je tijelo. U oduhovljenoj materijalnosti i otjelovljenom duhu zrcali se prvotna simbolička igra prisutnosti. Tijelo je prvi simbol prisutnosti, jer je njegovo prvotno očitovanje. Sve geste, riječi, svi načini priopćivanja i bivanja, ukorijenjeni su u izvornom simbolu tijela. Prisutnost se ne skriva 'iza' tijela, nego se s njime stapa. 'Klasično' razdvajanje duha i tijela dovelo je do pomutnje simboličkoga govora. Tijelo je u svakome pogledu duhovno. Duh je u svakome pogledu tjelesan. Samo na temelju jedinstva moguće je shvatiti prisutnost. Ona se skriva i otkriva, priopćava i gestama kazuje unutar duhovno-tjelesnoga jedinstva. Svijest prisutnosti prva je forma čovjekova odnošaja spram samoga sebe. Ona je utkana ne samo u 'protološko' vrijeme njegova pojavka na svijetu, nego ga trajno prati u svim životnim stanjima i iskustvima, čuvajući u svojem okrilju jedinstveni identitet i smisaoni kontinuitet življenja.

Tijelo zacijelo nije 'otok' prisutnosti. Ono je radije spona susretanja. Već od samih početaka čovjek je obavijen prisutnošću drugih. Da bi bio, potreban je drugi. Čitav se proces čovjekova ozbiljenja odvija u odnosu s drugim: od majčinoga krila, dječje igre, pa sve do odnosa ljubavi, zajedništva, pa čak i u trenutku smrti, prisutnost drugih jamči sveze povjerenja koje čovjeku omogućuju istinski živjeti. Mit o Narcisu, koji gledajući u jezeru svoj lik tragično skončava jer je svoju prisutnost želio posve apsorbirati, znakovito govori o izvornoj upućenosti prema drugima, ali i stalnoj opasnosti urušavanja vlastitoga bića. Bez drugoga prisutnost se utapa u dubinu žudnje posjedovanja samoga sebe. Bez drugoga prisutnost je osamljena introspekcija koja nije kadra otkriti svoje istinsko lice. Doista, »tijelo je prostor/vrijeme u kojemu odnos poprima formu svijesti o 'sebi'« (P. Sequeri).

U krilu toga prvog simbola i prvog prostora, liturgija slavi uzbiljenje otajstva. Svi se liturgijski čini smještaju u red tijela – slike prizivaju pogled, sluh prima riječ, a tijelo u pokretu osjeća doticaje, mirise, sjedinjuje se s gestom Kristova u-prisutnjenja, pripuštajući se »jednom Tijelu i jednom Duhu«. Liturgija je Božji odgovor na stanje čovjekove prisutnosti. No, liturgija je također u-prisutnjenje, Božji ulazak po Kristu, posredovanjem Duha Svetoga, u stanje prisutnosti koja je tijelo. Novozavjetne i liturgijske slike Tijela Kristova izriču upravo tu istinu. »Kršćani – piše G. Bonaccorso – vršeći 'tjelesni' čin blagovanja kruha i pijenja vina ulaze u zajedništvo s 'tijelom' Kristovim i tako konstituiraju 'tijelo' Crkve. Ovdje, više nego na drugim mjestima, sve polazi od gestâ i činâ tijela u kojima se očituje dvostruka dimenzija: kristološka ('tijelo Kristovo') i eklezioološka ('tijelo Crkve').« Tijelo vjernika, Tijelo Kristovo i Tijelo Crkve po liturgijskom svetkovanju postaju tri lica jedne Pri-

Kristova trajna prisutnost u Crkvi izvire iz njegova vazmenoga otajstva.

Vladimir Blažanović:
Krist pred otajstvom Križa,
1996.

sutnosti. Žudnja je Duha da Kristovo Tijelo postane tijelo sviju. Time se ne želi reći da je prisutnost jednostavno 'sadržana', nego da je ona vazda *odnos* s drugima i Drugim, te da je u svakome pogledu *prostor* prožimanja, koji daleko nadvisuje puku fizičku nazočnost nekoga predmeta.

Milosno liturgijsko ophođenje s Kristovom prisutnošću po tijelu i u tijelu nema, naime, za cilj 'obuhvatiti' i 'posjedovati', nego *susresti* i *osjetiti*. A susret, kao i doticaj, mogući su po slobodnoj inicijativi obiju strana. Iako nam se pojam prisutnosti u redu tijela nameće kao unutarnja nazočnost, ona je ipak 'stvar odnosa'. Sama riječ prisutnost (*prae-sentia*) kazuje izloženost onoga što je u sebi sakrito, onoga što se otajstveno povlači pred opisnim pogledom. U tom pogledu, prisutnost se artikulira kao *diferencija*. No, prisutnost znači i izložiti se, očitovati se i u svojem očitovanju biti.

Liturgija je slavlje izloženosti Kristove prisutnosti i prisutnosti vjernika u zajedništvu Crkve. Ona je tijelo susreta, koja odvraća upravljenost prema sebi, a upravlja je Drugomu i drugima. Njezina otajstvenost počiva u neiscrpnome susretanju prisutnosti, u milosnoj prožetosti koja ne kani priskrbiti neko dobro, makar ono bilo duhovno, nego velikodušno pružiti sve. Uistinu, da bi vjernik *susreo* i *osjetio* prisutnost Kristovu, treba se 'milosno zaboraviti'.

Prisutnost – otajstvena darovanost

Ako se svi liturgijski čini smještaju u red tijela, a tijelo u red prisutnosti, liturgijsko je otajstvo ne samo prožeto odnosima, nego ono iz odnosa izranja. Svaki je liturgijski simbol i čin izlazak iz sebe i ulazak u milosni prostor Drugoga. Zato su svi liturgijski čini *inicijacijski*. Jer daruju prisutnost putem uvođenja, liturgijski su čini prebivalište u vjeri. Zapravo, oni se ne daju misliti kao statično obitavanje, nego kao dinamično z-bivanje, kao ek-statično poniranje u otajstvenu pruženost Kristove Riječi i čina, Kristove prisutnosti. Riječi i geste, slike i pjesme liturgije nisu prazna gestikulacija, niti 'ceremonijalni' ures vjere, koja se zbiva negdje drugdje. Oni su *prostori* gdje se isprepliću ljudska i božanska upućenost, koja se jednom zauvijek zbila u Kristovom Tijelu, a u sakramentalnom događaju trajno nastavlja 'prebivati među nama'.

Uz pojam prisutnosti, liturgija redovito veže pojam *dara*. I on je na svojevrsan način ključ razumijevanja prisutnosti. Neuvjetovanost dara, očevidna u činu darivanja, uvijek sa sobom nosi prisutnost. Dar, onkraj svoje materijalne vrijednosti, posreduje bilo darivatelju bilo darovanome svezu uzajamnosti i potvrde. On je znak koji će odsada i zauvijek čuvati spomen događaja i trajno prizivati prisutnost drugoga. Ako je materijalnost dara sposobna otjeloviti sjećanje i zauvijek ostaje otvorena susretu iz kojega je dar proizašao, koliko li će više tjelesnost liturgije unositi u zahvalno sjećanje koje postaje živa nazočnost? Dar prisutnosti u liturgiji zajamčen je Kristovim Tijelom. Nipošto nekim ograničenim dobrom, koje bi se moglo staviti po strani i prepustiti zaboravu.

Liturgija je prostor i vrijeme živoga sjećanja na događaj Isusa Krista čiji se povijesni odjek ne umanjuje, nego postaje još većim u napetome strujanju prema događaju njegova 'ponovnoga dolaska'. Stoga, osim što je liturgija dar Kristove prisutnosti, milosni *prostor* njegova očitovanja, ona je također i vrijeme.

Podjednako paradoksalno koliko i istinito čini se tipična 'nevidljivost dara'. Dar živi od 'vidljivih znakova nevidljive prisutnosti'. On je, s jedne strane, znak koji osjetno zahvaća sjećanje (prostor). S druge pak strane dar je obećanje svezâ koje su jednom nastale i iščekuju svoje ispunjenje (vrijeme). Sveza vidljivoga i nevidljivoga nerazdruživo se pronalazi u istini dara. Budući da je dar i inicijacijske naravi, njegova je zadaća da svagda uvodi u sferu nevidljivoga, a da se ne razdvoji od osjetnosti vidljivoga. Dar bez naličja nevidljivoga postaje izraz mita i izaziva osjećaj pohlepe, a dar bez naličja vidljivoga pretvara se u puku iluziju. Autentičan je samo onaj dar koji se reflektira između vidljivoga i nevidljivoga, te trajno ostaje u napetosti između prisutnosti i odsutnosti. Autentičan dar zapravo živi istovremeno od *sjećanja* na svezu jedinstva, ali i od *zaborava na sebe*. U evandeoskom smislu to znači ne umjeti sjetiti se kolike smo ugostili, nahranili, odjenuli i posjetili... (usp. *Mt 25*), nošeni nezainteresiranom velikodušnošću ljubavi.

Slaveći darovanost Kristova otajstva ljudima, liturgija Crkve prepušta se otajstvenoj razmjeni dara. U spletu vidljivoga i nevidljivoga rastvaraju se prostor i vrijeme slavlja vjere. Znakovitost događaja u Emausu (*Lk 24, 13-35*) izvrsno oslikava sakramentalnu logiku dara. Dok Uskrsli iščezava lomeći kruh, u isti mah pogledi učenika bivaju ispunjeni njegovom prisut-

Otkriće Božje prisutnosti rađa milošću žudnje za njim. Molitva »Ostani s nama, Gospodine« biva preobražena u želju da se ostane u njegovoj prisutnosti.

Đuro Seder:
Susret u Emausu, 2003.

nošću. A ta je prisutnost posredovana *lomljenjem kruha*. Lišeni mogućnosti izravnoga gledanja, njihovi su pogledi preobraženi euharistijskim simbolom koji sabire, ponazočuje i posreduje sav kristološki događaj te pruža uvid u svu njegovu istinu. Dar je prisutnosti onaj koji pruža uvid u nevidljivo, dok u isti mah budi osjete vjere na ispovijest vjerodostojnosti odnosa. Prisutni je Krist onaj koji otajstveno obdaruje čovjeka da, počev od svojega tijela, kuša njegov Događaj i u njemu prebiva. Liturgija *plemenitom jednostavnošću* (SC 34) tvori prostor susreta u vjeri. Jednostavnošću prepunom osjećaja bliskosti (*simplicitas*) i jednostavnošću punom dostojanstvenoga poštivanja (*nobilis*), liturgijsko se slavlje otvara Kristovoj prisutnosti.

Krhkost i snaga prisutnosti

Uzmemo li u obzir da je prisutnost eminentno estetska kategorija, jer se u svakom pogledu odnosi na tijelo i osjete, jer živi od 'perceptivne vjere', lako ćemo zaključiti da liturgijsko slavlje Tijela Kristova, njegove žive nazočnosti u povijesti i u zajednici vjernika, zrači sjajem punine. U liturgijskom je događaju vjere sav čovjek i sva njegova prisutnost pod okriljem Kristove prisutnosti. U svjetlu Drugoga ponajbolje se zrcali preobražavajući doticaj dara Drugoga. Dar Prisutnosti potiče ga ne samo da se odredi pred njim, nego i da se 'izgubi' i 'zaboravi' u otajstvenoj zapretnosti njegovih vidljivih i nevidljivih naličja. Liturgija je upravo zahvaljujući Kristovoj prisutnosti *estetika Otajstva*. Njegova je otajstvena nazočnost u kruhu i vinu, u vodi i ulju, u zajednici, »okomito i vertikalno« u cjelini liturgijskog događaja, estetsko-epifanijska. Dar prisutnosti življen u tijelu – izvornome simbolu prisutnosti – objedinjuje gledanje i vjerovanje, doticanje i slušanje, kretanje i stajanje u jedinstveno i ničim uvjetovano 'ekstatično' prebivanje u Kristu.

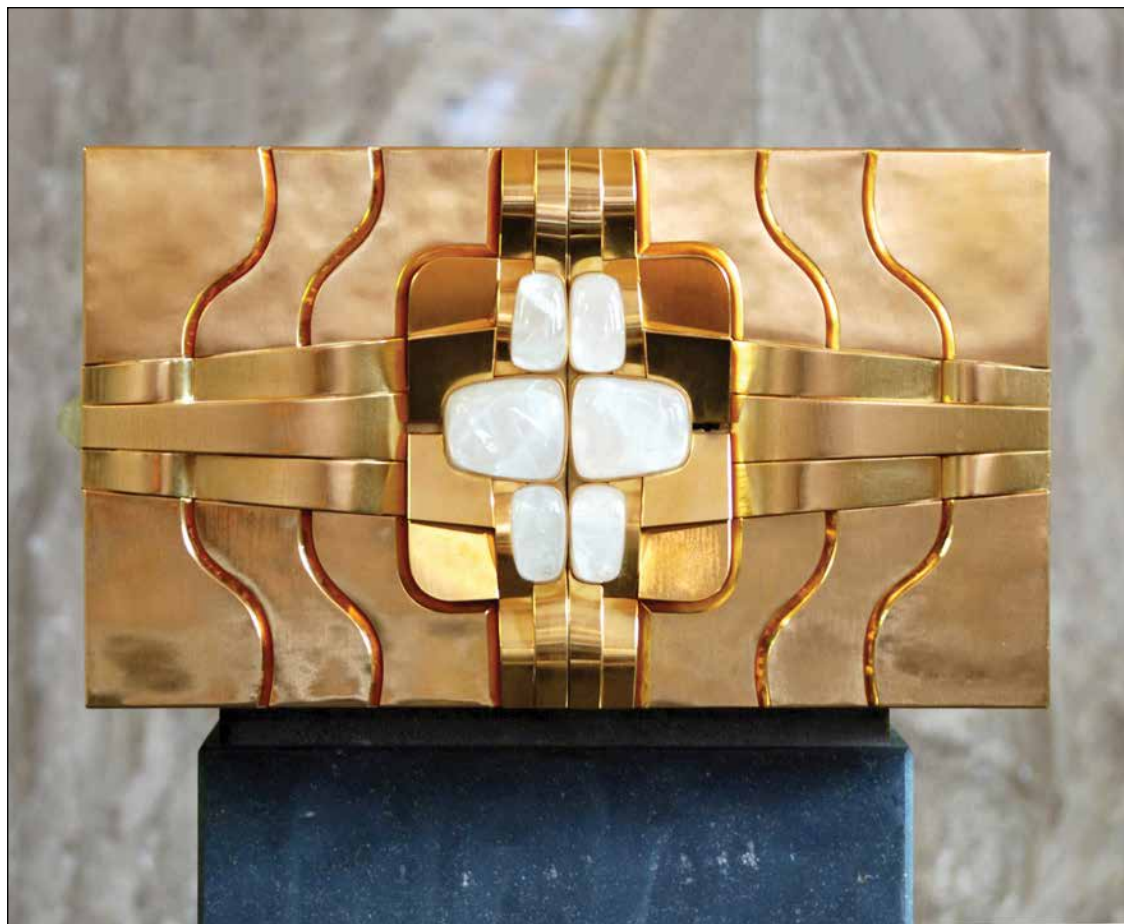
Čini se da liturgija živi od punine, te pruža mnogo više nego što čovjek može osjetiti i primiti. Međutim, iskreno liturgijsko iskustvo prisutnosti poznaje također pukotine 'ne-iskustva'. To 'noćno iskustvo vjere' (J.-Y. Lacoste), u kojemu se osjeti pomračuju, a kao jedino svjetlo preostaje vjera, trajno prati i 'korigira' estetičnu blistavost liturgijskoga slavlja. Možda je upravo krhkost smisla prisutnosti uvjet mogućnosti 'sjaja' liturgijske Kristove nazočnosti. Vratimo li se na događaj iz Emausa, taj će nam smisao postati jasniji. Susret se učenika s Uskrsnim odvija u sjeni njegove smrti, u tami njegova nestanka. Iako žive u uskrsnome vremenu, oni ga ne zapažaju. Njihovi su pogledi, zastavljeni na golgotškome stratištu, nesposobni prepoznati Stranca. Kristovo tumačenje prorokâ i Pisama uspijeva tek pobuditi 'žar srdaca'. No, otvaranje *prostora* očitovanju njegove prisutnosti, povjereno najprije pozivu, a potom i večernjem blagovanju, događa se na rubu dana, u sumraku. Kada čovjek odloži sve poslove dana i prepusti se intimnoj gozbenoj 'rekapitulaciji' svojega življenja, postaje sposoban *otvoriti prostor* očitovanju smisla, postaje sposoban doista *biti prisutan*. Kristova inicijativa (tumačenje prorokâ i Pisama) i odlučna inicijativa učenikâ (»Ostani s nama!«) susreću se u čitavoj veličini žudnje (biti zajedno) i u čitavom žaru darivanja (večerom i konakom nastaviti dijeliti putovanje). Prepoznavanje Uskrsloga treba vrijeme i prostor, intimnost gozbe i prekid s imperativima dana kako bi se lomljenjem kruha oči otvorile *iščeknuću prepunom prisutnosti*.

Večernje iskustvo vjere kazuje da liturgija ne živi samo od ekstatičnih uzleta, nego i od strpljivog iščekivanja. Liturgija je u-prisutnjenje slave, ali i kenotičko prigibanje. Ona je svagda izložena dramatici krhkosti ljudskoga osjećanja i spoznavanja. Nije rijetkost da je sama liturgija povod 'mrmljanju', uvjetovanu »gladu i žeđu« pustinskoga hoda (usp. *Izl* 15, 24; 16, 20). No, onaj tko vjeruje, vjerujući 'zna' da je upravo to stanje ono u kojem se Bog na najizvrsniji način *očituje*.

I u događaju iz Emausa dimenzija potrebe (počinak od putovanja), kao i dimenzija žudnje (ostati zajedno) pokazuju se kao *prostor očitovanja Kristove prisutnosti*. Bez te uzajamnosti estetike i dramatike, liturgija se urušava u samu sebe i gubi svoj epifanijski smisao. Baš kao i kad prestane govoriti tijelu u logici dara ili kada dar podvrgne logici posjeda, liturgija se pretvara u horizontalno veličanje ljudi. Samo liturgija nošena svezama s Kristom Raspetim i Uskrslim, postaje *životni prostor* 'intimne prisutnosti', 'otajstvene darovanosti' i 'velikodušne izloženosti'. ■

Mjesto susreta s Prisutnošću darovanom u otajstvu Euharistije.

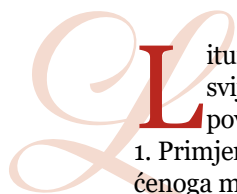
Svetohranište u crkvi sv. Helene, Viersen, Njemačka (1977./1978.).

Liturgijski prostor i njegovo središte

Prezbiterij, oltar i križ

Mauro Piacenza

Liturgijski prostor odražava ekleziologiju i odgovara teološkoj svijesti što ju Crkva ima o samoj sebi. Činjenica je da tijekom povijesti Crkva nije slijedila istu matricu liturgijskoga prostora. 1. Primjerice, u drugoj polovici 19. st. došlo je do gotovo općeprihvaćenoga modela liturgijskoga prostora u kojemu se na prvi pogled zamjećuju: glavni oltar sa svetohraništem, smješten uz apsidni zid; dva pomoćna oltara, u blizini svetišta, smješteni na zidove kojima završavaju bočne lađe; svetište od lađe odijeljeno pričesnom ogradom. Tadašnja slika Crkve, s naglaskom na njezin hijerarhijski ustroj, poslužila je za matricu u oblikovanju prostora crkve.

Također su razni naglasci u kršćanskome nauku i vjeri utjecali na liturgiju i na njezinu arhitekturu. Tako su, na primjer, u doba baroka mnoge crkve providnosno građene s mišlju na štovanje Presvetoga Sakramenta, po matrici dvorane s prijestoljem, u kojima je središnji i određujući čimbenik bilo klanjanje pred otajstvom Euharistije, čuvane u svetohraništu, koje je postalo žarištem cijeloga prostora. Ta se tlorisna shema razlikuje od one koja je bila vlastita antičkoj bazilici s bočnim lađama, koje ne omogućuju slobodan pogled prema svetohraništu iz svakoga kuta crkve. Ne može se ipak reći da bi u doba kada su se gradile bazilike poštovanje prema Euharistiji bilo manje razvijeno, ali valja zamijetiti da je nakon Tridentskoga koncila za liturgijski pastoral bilo važno staviti naglasak na euharistijsko štovanje izvan misnoga slavlja, što je izraslo kao plod veće svijesti o Kristovoj stvarnoj Prisutnosti i o njezinoj trajnosti nakon slavlja; takav je odnos prema otajstvu euharistije bio razvijan još od srednjega vijeka, a ozbiljno doveden u pitanje od strane protestanata.

2. Danas se liturgija i liturgijska arhitektura trebaju ozbiljno osloniti na Drugi vatikanski koncil koji je razradio ekleziološki nauk i potaknuo liturgijsku obnovu koja je tijesno vezana uz koncilski nauk.

Glede interpretacije samoga Koncila papa Benedikt XVI. dao je Crkvi hermeneutske smjernice kako bi se izbjegla stanovitna nesnalaženja i poteškoće u njenoj primjeni (*Govor članovima Rimske kurije*, 22. prosinca 2005.). Papa pritom razlikuje varljivu hermeneutiku, koja bi se mogla nazvati »hermeneutikom diskontinuiteta i raskida«, od one istinske, koja bi bila »hermeneutika obnove«. Dok prva tvrdi da pravi duh Koncila ide onkraj tekstova koje je stvorio – a koje se poima kao da bi bili plod kompromisa – i da se ostvaruje u

U svjetlu koncilskoga nauka, u oblikovanju liturgijskoga prostora, a osobito glede oltara, nije moguće ne imati pred očima zahtjev da vjernici »svjesno, potpuno i djelatno imaju udjela u svetim činima« (*Sacrosanctum concilium*, 48 i 51). Ne radi se tek o kakvome pastoralnom poticaju, već o načelu koje je ukorijenjeno u jasnoj ekleziologiji prema kojoj je »svako liturgijsko slavlje – kao djelo Krista svećenika i njegova Tijela koje je Crkva – u najizvršnijem smislu sveto djelo« (*SC*, 7).

težnji prema novome, druga pak ispravno pronalazi u Koncilu obvezu da se »na nov način izrazi određena istina«, prihvaćajući elemente kontinuiteta i diskontinuiteta.

Ono što vrijedi za istine vjere, koje nisu podložne promjenama nego većemu razumijevanju, kako bi dale prostora razvoju same istine, to isto vrijedi i za reforme. Stoga je liturgijska obnova Drugoga vatikanskog koncila nakanila uvesti neke preinake, ne radi kakve novosti u doslovnome smislu riječi, nego poradi veće i uvijek produbljenije vjernosti Božjemu otajstvu, kao i zbog zahtjeva pastoralne ljubavi.

3. Zato, u svjetlu koncilskoga nauka, u oblikovanju liturgijskoga prostora, a osobito glede oltara, nije moguće ne imati pred očima zahtjev da vjernici »svjesno, potpuno i djelatno imaju udjela u svetim činima« (*Sacrosanctum concilium*, 48 i 51).

Ne radi se tek o kakvome pastoralnom poticaju, već o načelu koje je ukorijenjeno u jasnoj ekleziologiji prema kojoj je »svako liturgijsko slavlje – kao djelo Krista svećenika i njegova Tijela koje je Crkva – u najizvršnijem smislu sveto djelo« (*SC*, 7). Stoga vjernici i zaređeni službenici – urešeni sveopćim, odnosno ministerijalnim ili hijerarhijskim, iako su u bitnome međusobno različiti – »imaju udjela u jednoj Kristovu svećeništvu« (*Lumen gentium*, 10), te dok sveti služitelji »vrši euharistijsku žrtvu u Kristovoj osobi te ju u ime svega narode prinose Bogu«, vjernici pak »sudjeluju u prinošenju euharistije«.

Poznata je također tvrdnja konstitucije *Sacrosanctum concilium* (br. 7) da je »Krist uvijek prisutan u svojoj Crkvi, napose u bogoslužnim činima«; »prisutan je u misnoj žrtvi, kako u osobi služitelja [...] tako i najvećma pod euharistijskim prilikama [...]. Prisutan je također u svojoj riječi jer on govori kad se u Crkvi čitaju sveta Pisma. I napokon, prisutan je kad Crkva moli [...]« (*SC* 7). Sve te tvrdnje pokazuju nam da liturgija nije nešto statično, predstava na kojoj se nazoči, nego dinamička stvarnost, u smislu događaja posredstvom kojega se Bog uprisutnjuje i u kojemu je potrebno svjesno »uzeti udjela«.

U svjetlu rečenoga, neki koraci u hodu liturgijske obnove čine se već ostvarenima: a) jedan nepomični oltar u liturgijskome prostoru, odvojen od zida, oko kojega se može ophoditi kod kađenja (čime pak nije naznačen smjer okrenutosti slavitelja); b) oltar odvojen od mjesta čuvanja euharistije; c) ambon, oblikovan u 'kružnoj' formi (da se u njega može 'ući', *nap. prev.*), kao stalno mjesto naviještanja Riječi; d) sjedište za predsjedanje liturgijskim slavljem, po mogućnosti da ono ne bude u središtu, nego na strani suprotnoj od ambona; e) vidljivo mjesto krstionice (izvan prezbiterija, ili pak izvan crkve). Preostaje potreba jasnijega razlikovanja prezbiterija i crkvene aule/lađe.

4. Želimo se ovdje udubiti u odnos među pojedinim elementima u rasporedbi i uređenju prezbiterija odnosno svetišta, s posebnom pozornošću na oltar, koji je središte crkve. *Opća uredba Rimskoga misala* (*OURM*, 3. tipsko izdanje iz 2000.) usvaja osnovna teološka načela na koja – kao i na uvodne napomene liturgijskih knjiga – arhitekti crkava trebaju svratiti pozornost.

Prostori Prisutnosti...

Josip Botteri Dini, detalj vitraja (Foto: 123RF)

U br. 295., počev od opisa rasporeda u prezbiteriju, Opća uredba govori o njegovoj prikladnoj istaknutosti u odnosu na crkvenu lađu »blagim povišenjem ili posebnom strukturiranošću i uresom«. Razvidno je da se na taj način želi ispravno naglasiti bitna razlika između ministerijalnoga svećenstva i vjernika. Također valja naglasiti da ta odredba treba biti usklađena sa zahtjevom iz prethodnoga broja (294) da »opća rasporedba svetoga zdanja treba biti takva da na neki način daje sliku sabrane zajednice, da omogućuje odgovarajući raspored sviju te omogućuje svakomu ispravno vršenje njegove službe«.

Stoga svako uzdignuće ili pak strukturni elementi trebaju služiti isticanju dostojanstva prezbiterija te stvaranju prostora koji zavrjeđuje čast, a ne da bi se odmaknulo vjernike. U starokršćanskim bazilikama taj se cilj postizao s pomoću *pregula* (laganih i 'prozračnih' razmeđa između svetišta i lađe, *nap. prev.*), koje su se s vremenom razvile u oblike koji su jasno odjeljivali oltar od zajednice (*jubé, Lettner, trascors, cancel*), a koji su nakon Tridentskoga koncila gotovo posvuda uklonjeni kako bi se omogućio slobodan pogled prema oltaru. Nakon toga doba osmišljene su pregrade (*balaustra*) kako bi se pričest mogla primiti klečeći. Obredna funkcija pričesnih ograda nije nužno prestala: primanje pričesti klečeći nije zabranjeno, a, osim toga, bilo bi bezrazložno uklanjati ih iz starih crkava.

Kod uređenja priliči također da stubište prezbiterija bude promišljano za potrebe obrednoga događanja, odnosno da ima simboličku vrijednost, pa i s obzirom na broj stuba, te da se ostavi dostatan prostor za nesmetano liturgijsko kretanje, kao primjerice za: kađenje, poklicanje, prostracije, ophode, smještaj sjedala (kod ređenja i u sličnim potrebama, *op. prev.*).

5. Ujedinjujući element prezbiterija i cjelokupnoga liturgijskoga prostora jest oltar, koji treba tvoriti »središte prema kojemu se sama od sebe usredotočuje pozornost svekolike zajednice vjernika« (*OURM* 299); »oltar je središte iskazivanja hvale koje se vrši euharistijom« (br. 296).

Pregrada (*jubé*) između crkvene lađe i prezbiterija, s novim oltarom ispred pregrade.

Crkva St-Etienne du Mont, Pariz.

Na sličan način, s obzirom na ambon određeno je da »dostojanstvo Božje riječi iziskuje da u crkvi bude prikladno mjesto s kojega će se ona naviještati i prema kojemu će se za vrijeme liturgije riječi sama od sebe usmjeravati pozornost vjernika« (br. 309). Osim toga, oltar treba biti u (polu)kružnoj formi, kako bi mogao biti doživljen kao znak *praznoga groba* i kao mjesto navješćaja uskrsnuća.

Te odredbe, koje među sobom nisu proturječne, preriču načelo jedinstva dvaju dijelova mise, Liturgije riječi i Euharistijske liturgije, koji su »među sobom tako usko povezani da tvore jedan bogoštovni čin« (SC 56). Opća uredba Misala stavlja ta dva značenja u komplementaran suodnos: »Oltar, na kojemu se pod otajstvenim znakovima uprisutnjuje žrtva križa, ujedno je i Gospodnji stol, a Božji je narod pozvan da, kad je okupljen na misu, na njemu sudjeluje« (br. 296).

Razumljivo je da su ti zahtjevi stvorili poteškoće koje je arhitekt, u suradnji s liturđičarom, pozvan razriješiti: Kako ta dva pola staviti u prikladan suodnos? Kako izraziti misao o odnosu »stola tijela Gospodnjega« (SC 48) i »stola Božje riječi« (br. 51), a da se ne zasjeni središnjost – ne samo na razini ideje, nego i ona stvarna i arhitektonska – koja pripada oltaru kao središtu iskazivanja hvale, koja se ostvaruje u euharistiji?

Za isključiti je, primjerice, rješenje u kojemu bi ambon bio na istoj osi kao i oltar, odnosno eliptičnu tlorisnu formu u kojoj bi oltar i ambon tvorili dva žarišta, čime bi im se pogrješno davala jednakovažnost. Ove odredbe ne priječe arhitektima da se prepuste izazovu traženja novih rješenja, uz pomoć pronicanja u pravi katolički nauk i liturgiju, te istraživanjem povijesnoga razvoja liturgijske arhitekture, gdje novost nikada ne znači 'ekscentričnost', nego vjernost poruci vjere koja se priopćava i prenosi na valu žive predaje.

6. U prezbiteriju je predviđeno i sjedište (*sedes*), koje svojim smještajem treba svećeniku predsjedatelju omogućiti službu predsjedanja svetim skupom i predvođenja molitve (*OURM* 310). Sjedišta treba biti smješteno ondje gdje će se moći ostvarivati i njegova praktična obredna zadaća i njegova simbolička vrijednost, pazeći da se njime ne umanju nepovrediva važnost oltara i ambona. To se može postići i pozornošću na pravu mjeru sjedišta, kako ono ne bi odavalo dojam prenatrpanosti. Potrebno je također razlikovati sjedište (*sedes*) svećenika predsjedatelja od biskupske *katedre*, gdje postoji potreba za njom, navlastito u crkvi koja je znakovito nazvana katedralom. Osim toga, važno je posebno vrjednovati prostor za ophode, imajući u vidu dvije mogućnosti procesije: kraću (*per brevior*) i dulju (*per longior*).

Zahtjevnije je pitanje odnosa oltara i svetohraništa, osobito kada se odluči smjestiti svetohranište u prostor svetišta, tj. prezbiterija. Opća uredba Misala (br. 315) isključuje mogućnost čuvanja Euharistije na oltaru koji je okrenut prema narodu i na kojemu se redovito slavi misa. Stoga predviđa dva rješenja za smještaj svetohraništa: a) »u prezbiteriju, ali ne na oltaru na kojem se slavi, u obliku i na mjestu koje će najviše odgovarati, ne isključujući ni stari oltar koji se više ne koristi za slavlje«; b) »u nekoj kapeli, prikladnoj za osobno klanjanje i za molitvu vjernika«.

Ova odredba predviđa dvije mogućnosti. No, za koje se rješenje odlučiti? Ključ je ponuđen u br. 314. *Opće uredbe Rimskoga misala*, gdje se poziva da

se vodi računa »o građi (arhitektonskome ustroju) svake pojedine crkve i o zakonitim mjesnim običajima«. Moglo bi se stoga ustvrditi da je za čuvanje presvete Euharistije prihvatljivije odabrati zasebnu kapelu koja će poticati sabranost i klanjanje vjernika i koja će ujedno biti »prostorno tijesno vezana s crkvom te vjernicima dobro vidljiva«, kako bi se istaknulo bitnu nutarnju povezanost Kristove trajne i stvarne prisutnosti i žrtve na oltaru. Ipak, postoje slučajevi kad u starim crkvama nema prikladna kapele ili kad je riječ o malome prostoru crkve, pa će biti razborita odluka da se Euharistija čuva u 'starome svetohraništu', na nekoć 'glavnome' ('velikome') oltaru; u novim crkvama svetohranište će biti smješteno na mjesto koje se doima važnim i časnim, pazeći da ne bude zaklonjeno sjedištem predsjedatelja ili oltarom. Pastoralno će biti važno voditi brigu o tome da vjernik može na neposredan način uspostaviti odnos sa svetohraništem te odmah zamijetiti da je na tome mjestu Onaj koji je središte svega!

7. Poznata je i aktualna rasprava o oltaru, s dijalektičkim stavovima koji, međutim, nisu suprotstavljeni na način da bi se međusobno isključivali. Rasprava se tiče usmjerenosti kod liturgijske molitve, koja bi se, prema široko prihvaćenoj i drevnoj predaji, trebala izricati u okrenutosti prema istoku (*oriens*). Ovdje nije riječ tek o jednoj strani svijeta, nego je riječ o okrenutosti prema Kristu, »Mladom suncu s visine (*Oriens ex alto*)« (Lk 1, 78), u iščekivanju njegova eshatološkoga dolaska. Rasprava, kako je znano, nije nova; u posljednje je vrijeme potaknuta knjigom J. Ratzingera (*Duh liturgije*, njemačko izdanje 1999; hrvatsko 2001. i 2015.). U tome djelu budući papa raspravlja o liturgijskoj obnovi, tvrdeći da je način slavljenja *versus populum*, plod stanovitoga suglasja u razumijevanju načina slavljenja u antičkim rimskim bazilikama. Zapravo, u njima se slavilo *versus populum* jer se baš na taj način slavilo u okrenutosti *ad orientem*, budući da je apsida u nekim bazilikama usmjerena prema zapadu (primjerice u bazilici sv. Petra, *op. prev.*); i obrnuto, u svim drugim zdanjima u kojima je apsida okrenuta prema istoku slavilo se na način da su i svećenik i vjernici mogli gledati »prema Gospodinu«, zasigurno barem za vrijeme euharistijske molitve (str. 74.-75.).

Teolog Ratzinger zacijelo ne predlaže povratak na *status quo ante* (prethodni oblik slavlja), nego rasvjetljuje pitanje kako postići jasniju svijest o značenju liturgije. (»Za liturgiju ništa nije pogubnije od neprestanoga premještanja njezinih dijelova, premda to može izgledati kao da se radi o stvarnoj obnovi.«, str. 81.) Povrh svega, na putu obnove ostvarena su neka neupitna postignuća, koja su donijela vidljive plodove u pobožnosti kršćanskoga puka, kao što su: ponovna uspostava liturgije riječi *versus populum* i stvaranje vlastitoga mjesta za njezin navještaj, u formi skladnoga ambona; približavanje oltara zajednici iz mjesta (u dubini apside, *nap. prev.*) koje je katkad bilo uistinu daleko od zajednice.

Pitanje koje se postavlja nije samo praktične naravi, jer ono zahvaća teologiju mise i teologiju Crkve, produbljene u nauku Drugoga vatikanskog koncila. Drugim riječima, s pomoću 'nove' rasporedbe oltara, uvedene liturgijskom obnovom, želi se pokazati vrijednost mise kao gozbe, a okrenutošću svećenika dati jasnija ideja o Crkvi kao obitelji ujedinjenoj oko oltara. No, to je samo jedan vidik mise, vidik koji je bez sumnje dobro utemeljen, ali on nipošto nije

u suprotstavljenosti onomu drugom, misi shvaćenoj u njezinoj žrtvenoj naravi, nego s njime tvori cjelinu: sakramentalna je pričest, naime, neodvojivi dio ispunjenja žrtve. Žrtveni je vidik, dakle, temeljan, rekli bismo 'izvoran'.

Glede ovoga prvoga i temeljnoga vidika mise, koji valja imati pred očima kod oblikovanja oltara i kod rasporedbe liturgijskoga prostora, konstitucija Drugoga vatikanskog koncila o liturgiji podsjeća: »Naš je Spasitelj na Posljednjoj večeri, one noći kad je bio predan, ustanovio euharistijsku žrtvu svojega tijela i svoje krvi da time kroz stoljeća ovjekovječi žrtvu na križu, dok ponovno ne dođe, te je tako svojoj ljubljenoj Zaručnici Crkvi povjerio spomenčin svoje smrti i svojega uskrsnuća« (SC 47). Pomirujući jedan i drugi aspekt moglo bi se reći da arhitektura i skulptura oltara trebaju, svaka na svoj način, 'predstavljati' misu kao 'žrtvenu gozbu'.

8. Potrebno je kratko se osvrnuti i na sam oltar kao takav. Da bi se istaknula njegova važnost i značenje, oltar treba biti jedan, nepomičan, po mogućnosti od prirodnoga kamena, kako bi se moglo razumjeti da je riječ o Kristu, »živome kamenu« (usp. *OURM*, 298 i 301; usp. *1Pt* 2, 4; *Ef* 2, 20). Osim toga, potrebno je da bude prekriven bijelim oltarnikom, ukrašen cvijećem – izuzev u vrijeme došašća i korizme te u slavlju sprovoda – te urešen svijećnjacima (*OURM*, 304-305, 307).

9. Danas se često rabi, po mome sudu sretan pojam: »prostorna ikoničnost«, kojim se želi naznačiti sposobnost arhitektonski oblikovanoga liturgijskoga prostora i pojedinih elemenata u prostoru da imaju vrijednost 'ikone'; arhitektonski elementi, naime, nisu samo 'funkcionalni' s obzirom na vršenje obreda, nago su također nositelji značenja jedne duhovne i otajstvene zbilje: ta stvarnost, odjelotvorena snagom liturgijskoga slavlja, tvori neku vrstu ikonologije, koje su arhitektonski elementi i slike objaviteljski znakovi, zapravo ikonografija te zbilje. Drugim riječima, oltar – ali i ambon, krstionica i drugi elementi – zahvaljujući materijalima od kojih su izrađeni, njihovu obliku i ras-

Susret novoga i staroga
u vjernosti istomu
nastojanju Crkve.

poredu, trebali bi sami po sebi biti nositelji značenja koje ih nadilazi (slavljenje Žrtve i euharistijske gozbe, navještaj Riječi, uronjenost u Kristovu smrt i u njegovo uskrsnuće). Isto se može reći za odnos prostora spram svjetla i zajednice koji se u njemu okuplja. U tome smislu potrebno je izbjeći da oltar podsjeća na kakav 'stolić'; nužno je pak da nosi prepoznatljive označnice žrtvenika.

Osim toga, prema predaji koja traje još od antike, postoji hvalevrijedan običaj urešavanja oltara antependijima ili pak klesanjem raznih motiva izravno na oltaru, u tvari od koje je izrađen. Glede ikonografskih motiva – isklesanih, izrezbarenih, naslikanih ili izvezenih – predlažu se otajstva iz Kristova života, od Utjelovljenja do njegova slavnoga Pojavka, slavljena u misi; ili pak otajstva Gospodnje muke i smrti, Posljednje večere, ili pak biblijske 'slike' ('tipovi') Kristove žrtve; unose se i simbolički motivi, kao, primjerice, žrtvovani Jaganjac, preuzet iz Knjige Otkrivenja u značenju Kristova pashalnoga otajstva; mogu se odabrati i neki alegorijski motivi (npr. pelikan), motivi iz prirode, vodeći uvijek računa o kršćanskoj razumijevanju odabranih motiva.

10. Nadahnjujući se govorom o ikonografiji, vratimo se knjizi kardinala Ratzingera koji, upravo u jednoj slici, onoj raspeća, pronalazi odgovor na pitanje koje je postavio s obzirom na usmjerenost liturgijske molitve *conversi ad Dominum*. Dubokoumnom i sretnom intuicijom on piše: »Usmjerenje prema istoku stoji u tijesnoj suodnosu sa znakom Sina čovječjega (usp. Mt 24, 27), s križem, koji naviješta Gospodinov povratak.«

Time se značenje oltara, kao bitnoga elementa liturgijskoga prostora, potvrđuje u jednoj slici koja su doživljava liturgijskom slikom u punome smislu riječi. Čini mi se prikladnim i potrebnim govoriti o liturgijskim slikama danas kada je kršćanska umjetnost, na štetu svih, postala nekom vrstom obične 'religijske' umjetnosti, jer često nosi izražaj samo osobnoga umjetnikova duhovnog iskustva. Liturgijska umjetnost – pojam kojemu bi, po momu sudu, trebalo dati prednost pred kontroverznim i nejasnim pojmom 'sakralne' umjetnosti – naprotiv, s tim umjetnikovim iskustvom i doživljajem ujedinjuje služenje Crkvi, barem na trostruki način: u svrhu bogoštovlja, kateheze i pobožnosti. Posebice na području kulta liturgijska umjetnost – zajedno s obrednim govorom, pjevanjem, ruhom i liturgijskim predmetima – nastoji vjernike učiniti dionicima vazmenih otajstava spasenja koji se u liturgiji slave.

Ne upuštajući se u širu raspravu o slikama, valja naglasiti da u latinskoj liturgijskoj tradiciji jedina slika koju se na izravan način zahtijeva u liturgijskoj slavlju jest križ: »Neka na oltaru ili blizu njega bude križ s likom raspetoga Krista, koji će okupljena zajednica moći dobro vidjeti. Korisno je da taj križ ostane u blizini oltara i izvan liturgijskih slavlja kako bi vjernicima prizivao u pamet spasonosnu muku Gospodnju.« (OURM, 308). I još šire: »Među svetim slikama 'lik dragocjenog i životvornog križa' zauzima prvo mjesto jer je simbol cjelokupnoga vazmenog otajstva. [...] Sveti križ ujedno predstavlja i Kristovu muku i njegovu pobjedu nad smrću, ali, kao što su to naučavali sveti oci, po njemu istodobno naviješta njegov drugi, slavni dolazak.« (Blagoslovi, br. 960). Križ je, dakle, figurativna ikona koja ujedinjuje druga dva kristološka žarišta, i treba na sebi imati lik Krista, bilo sa otvorenim bilo sa zatvorenim očima.

Prisutnost križa u slavlju mise potvrđena je još od 5. stoljeća, a trajna je od ranoga srednjega vijeka, bilo da je križ obješen nad oltar, bilo da stoji pored oltara kao samostojni element. Od 10. i 11. st., u skladu s pomicanjem oltara prema dnu apside, postaje na zapadu uobičajen oltarni križ, s likom Raspetoga, smješten na stražnji rub oltarne menze, između dva svijećnjaka. Takva praksa, raširena posvuda u 13. stoljeću, postaje obvezatnom odredbama iz tridentskoga Misala. Bilo je također općeprihvaćeno smjestiti veliko raspelo na vrh oltarne pregrade zvane *jubé*, objesiti ga o apsidni luk ili pak nad oltar.

Ranosrednjovjekovna je teologija razumijevala križ kao znak pobjede, u a predstavljajući Kristova tijela na križu, bez znakova trpljenja, nastojalo se izraziti apsolutnu ljepotu. Primjeri takvoga pristupa jesu ranosrednjovjekovni križevi urešeni dragim kamenjem (*crux gemmata*), nalik mozaičkim ili fresko prikazima križa u apsidama starokršćanskih bazilika, koji upućuju na ponovni dolazak Sina čovječjega, njegovu *paruziju* (usp. Mt 24, 4-31; 25, 31) te na Otkrivenje, gdje je drago kamenje znak Nebeskoga Jeruzalema, »Šatora Božjeg s ljudima« (Otk 21, 3).

Tek će se nakon toga doba, s osloncem na bizantsku tradiciju, pod utjecajem teološke misli (Anzelmo iz Aoste), duhovnosti (franjevačka mistika, *devotio moderna*) te širenjem pobožnosti prema trpečemu Kristu, početi pojavljivati prikazi Raspeća s Kristom zatvorenih očiju i sa znakovima muke, dajući sve više prostora znakovima trpljenja, prema tipologiji tada veoma njegovanoj u vjerničkoj duhovnosti.

Čini se potrebnim istaknuti da i danas oblik oltarnoga križa traži više od kakvoga pobožnoga prikaza koji bi budio afektivno udioništvo ili bio tek jednostavan podsjetnik na povijesni golgotski događaj. Oltarni križ, naprotiv, treba biti oblikovan iz promišljanja o pashalnome otajstvu. To znači da se u njemu treba na jasan način raspoznavati Krista umrloga, uskrsloga i na nebo uzašloga, čiji dolazak iščekujemo. Drugim riječima, samo pashalno otajstvo koje se slavi u misi, treba biti prikazano na 'liturgijskoj slici raspeća', koju bi trebalo smjestiti na način da tvori točku prema kojoj je usmjerena molitva svećenika i vjernika, usmjerenih »ad Dominum« (J. Ratzinger, *Duh liturgije*, 79-80).

Prema križu konvergiraju i druge slike, među kojima je u starim crkvama na posebnome mjestu oltarna *pala*, koja nosi prikaz samoga naslovnika crkve. Ona je u apsidi jer Crkva je Krist, a Presveta Bogorodica, anđeli i sveci zagovornici su svega naroda pred Spasiteljem. U liturgiji se uvijek treba prepoznati i iskusiti dragi zagrljaj Božje obitelji. ■

Prijevod: fra Ante Crnčević

Prisutnost u daru blagovanja.

Svetohranište u kapelici sv. Dižme, Zagreb;
kipar: Bernard Pešorda
(Foto: 123RF)

[Kard. Mauro Piacenza, danas 'penitenziere maggiore' u Apostolskoj pokorničarni, izlaganje je održao u Loretu 18. srpnja 2006. u svojstvu predsjednika Papinskoga vijeća za crkvena kulturalna dobra; XII Corso di arte e iconografia cristiana, Associazione di Baglio]

Izvornik:

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_commissions/pcchc/documents/rc_com_pcchc_20060728_presbiterio-crocifisso_it.html

Svetohranište u međuodnosima razgranate Prisutnosti

Ivan Šaško

Drugi vatikanski koncil promijenio je obrednu paradigmu od 'usmjerenosti svih prema' na 'okupljenost svih oko' oltara. Osim toga, Koncil je istaknuo posebnu osjetljivost prema znakovnosti i znakovitosti iz nutarnje snage znaka i simbola; iznjedrio je nekoliko smjernica koje imaju polazište u promjeni obredne dinamike usmjerenosti u odnosu prema oltaru i zajednici te u vrjednovanju simboličkoga govora i znakovitosti. Odnosi u liturgijskome prostoru koji grade obrednu dinamiku sa središtem u oltaru 'razdružili' su ta dva liturgijska elementa.

U središtu ovoga razmišljanja nalazi se Kristova prisutnost: prisutnost njegova Duha ponajprije u ljudima, ali i u svakome stvorenju i u onome što ljudi, nošeni tim Duhom, su-stvaraju; prisutnost Riječi i Tijela u euharistijskome otajstvu. U odnosu na arhitekturu liturgijskoga prostora ta su razmišljanja nastala na polazištu da je *liturgijska arhitektura oblikovana Kristovom prisutnošću*, pri čemu poseban naglasak daje svetohranište.

Navedeno je polazište neobično, ali baš kao takvo ujedno i vrijedno. Za neke će ono djelovati previše teološki intonirano da bi bilo prihvatljivo širem krugu arhitekata, ali je u sebi istinito i, usudujem se reći, jedino prihvatljivo na način koji čuva smisao i donosi trajnu prepoznatljivu novost, ostajući dovoljno široko za sve koji na njemu žele graditi svoje izražaje.

Premda je tema svetohraništa jedna od najistaknutijih u razmišljanju o liturgijskome obredu i o njegovoj 'paradigmi' prije i nakon Drugoga vatikanskog koncila, zanimljivo je da ta tema ostaje u nekoj stanovitoj 'napetosti'. Dok je Učiteljstvo ostavilo prilično jasne smjernice, istodobno je preživio i određeni 'antagonizam' odluka o tome za koji se oblik netko više opredijelio. Umjesto da svetohranište ujedinjuje Crkvu i jača crkvenost, stječe se dojam da su prisutne podjele na tragu isticanja važnosti i davanja prednosti svetohraništu pred značenjem oltara i drugih sastavnica liturgijskoga prostora.

Knjige i članci koji tematiziraju liturgijski prostor redovito imaju jedan dio posvećen pitanju svetohraništa i to najčešće tako da ističu odrednice koje se odnose na njegovo smještanje u odnosu na oltarni prostor i na razliku glede pretkoncilskoga poimanja. Unatrag deset godina primjećuje se unosenje širega pogleda koji snažnije ističe tematiku Prisutnosti i suodnosa s govorom oblika. U tome važnu ulogu ima sugovornništvo, suradnja raznih teoloških disciplina, naročito fundamentalne teologije, dogmatike i liturgike. Ta unutar-teološka suradnja otvara putove i već ima svoje plodove dobrih raščlamba i konkretnih ostvarenja.

Držim važnim u polazištu uočiti dva naglaska:

a) Za razliku od pristupa u kojemu bi se arhitekturom oblikovali prostori prisutnosti, ovdje se predlaže drukčiji put. *Polazište je Prisutnost* koja je specifična: otajstvena, kristovska, kristološka i kršćanska.

Put kojim arhitektura oblikuje sakralnost vodio bi prema nečemu što je u napetosti (ponekad i u oprečnosti) s kršćanskim poimanjem liturgijskoga prostora, budući da *prostor nema svetost 'u sebi i iz sebe'*. Liturgijski prostor, kao i svako drugo umjetničko djelo, uprisutnjuje otajstvo i ujedno upućuje onkraj svoga uprisutnjenja.

b) Kao kristovska, kršćanska, *ta se prisutnost artikulira u više načina 'prisutnosti'*. Nošena i oblikovana njima, arhitektura – kao dragocjen i neizostavan govor crkvenoga života i liturgijskoga slavlja – stvara izražaj koji očituje kršćansku arhitektonsku specifičnost, odnosno čitljivost tih prisutnosti.

Preričući S. Dianicha možemo reći da danas crkva, mišljena i oblikovana kao mjesto Prisutnosti, ne treba misliti samo na Božju transcendenciju, nego se treba izraziti u složenosti oblika, da bi udomila brojne i raznolike dinamike liturgijskoga slavlja, u kojemu se Bog – djelujući snagom Duha Svetoga – uprisutnjuje. Ne radi se samo o prilagodbi prostora za mnoštvo 'funkcija', nego o razmatranju složenosti duhovnosti i njezina teološkog okvira, što kršćanskoj zajednici daje mogućnost susresti se na mjestu 'Božje i božanske prisutnosti'. Taj prostor istodobno izražava paradoks, proturječje iščekivanja i doživljavanja toga susreta tamo gdje oči vjere primjećuje Kristovu prisutnost u naviještanju njegove Riječi, u službeniku koji *in persona Christi et Ecclesiae* predvodi (predsjeda) slavlju, u posvećenom kruhu i vinu, u samoj zajednici, u svetohraništu. No, ta se prisutnost proteže i čita u drugim sakramentalnim slavljinama, ne zanemarujući pritom povezanost zemaljske i nebeske Crkve.

Oltar i svetohranište u suodnosu euharistijskoga otajstva.

Kapela Presvetoga Sakramenta u Katedrali u Almudeni (Madrid): uređenje: Marko Ivan Rupnik, 2013. (Foto: 123RF)

Krećući od Koncila...

Oslanjajući se na koncilsku konstituciju *Sacrosanctum Concilium* (br. 7) arhitektonski su izražavani (gore spomenuti) »glavni oblici prisutnosti Krista u Crkvi«: u zajednici vjernika koji su sabrani u Njegovo ime; u Božjoj riječi; u osobi službenika; nadasve u euharistijskim prilikama.

Drugi vatikanski koncil promijenio je obrednu paradigmu od 'usmjerenosti svih prema' na 'okupljenost svih oko' oltara. Osim toga, Koncil je istaknuo posebnu osjetljivost prema znakovnosti i znakovitosti iz nutarnje snage znaka i simbola; iznjedrio je nekoliko smjernica koje imaju polazište u promjeni obredne dinamike usmjerenosti u odnosu prema oltaru i zajednici te u vrjednovanju simboličkoga govora i znakovitosti. Odnosi u liturgijskom prostoru koji grade obrednu dinamiku sa središtem u oltaru 'razdružili' su ta dva liturgijska elementa. Ta činjenica i vrjednovanje znakovnosti vode do preporuke i odredbe da svetohranište ne bude smješteno na oltaru, gdje se slavi euharistija.

Slijedeći konstituciju *Sacrosanctum Concilium* (br. 7) nastale su najprije smjernice u *Općoj uredbi Rimskoga misala* iz 1970. u kojoj se govori da se živo preporučuje da svetohranište bude smješteno u kapeli prikladnoj za molitvu i osobno klanjanje, a ako to ne dopušta ustroj dotične crkve, svetohranište može biti na drugome dostojnome i urešenom mjestu.

I dok se za crkve koje su građene u novije vrijeme može planirati i razmotriti koji bi oblik smještaja i uređenja bio najprikladniji, veće poteškoće stvaraju crkve iz vremena u kojima je bila drukčija obredna dinamika, izrasla iz ondašnje liturgijske teologije i poimanja otajstva Crkve. U tim se crkvama predviđa smještaj svetohraništa na nekome 'pokrajnom' oltaru ili na drugome dostojnom mjestu. No, takav je raspored izazvao poteškoće, budući da je tako Presveto obično stavljeno u niz pobožnosti te mu je oduzeta usredišnjost i jedincatost.

Neki smatraju da je taj 'gubitak središta' pridonio slabljenju euharistijske pobožnosti i sužavanju dogmatske vrijednosti euharistije i njezinoga povlaštenog mjesta, prvenstva pred ostalim elementima. Zbog toga se u *Općoj uredbi Rimskoga misala* (Treće tipsko izdanje, 2002.) kaže: »S obzirom na znak prikladno je da na oltaru na kojem se slavi misa ne bude svetohranište u kojem se čuva presveta euharistija. Priliči stoga, prema sudu dijecezanskoga biskupa, svetohranište smjestiti: »a) ili u prezbiteriju, ali ne na oltaru na kojem se slavi, u obliku i na mjestu koje će najviše odgovarati, ne isključujući ni stari oltar koji se više ne koristi za slavlje; b) ili pak u nekoj kapeli, prikladnoj za osobno klanjanje i molitvu vjernika, koja je prostorno tijesno vezana s crkvom te vjernicima dobro vidljiva« (br. 315).

U svjetlu tih naputaka možemo napraviti sažetak spomenutih elemenata: a) u novim crkvama bit će moguće projektirati kapelu sa svetohraništem, od početka pazeći na utvrđene liturgijske kriterije; b) kapela bi trebala biti istaknuta, ali ne sasvim odvojena od euharistijske dvorane, budući da je to jedno od posebnih i najvažnijih mjesta u crkvi; c) kapela treba biti jedincata i primjerna, ne tek jedan u nizu drugih prostora za pobožnost, te se treba arhitektonski i umjetnički razlikovati od ostalih dijelova crkve; d) treba biti dobro vidljiva, lako pristupna i prikladna za osobnu molitvu i klanjanje.

U manjim crkvama, gdje se ne može urediti takva kapela, euharistija bi trebala biti čuvana u prezbiteriju, na mjestu koje odražava važnost Krista prisutnoga u euharistijskim prilikama. Posebnu pozornost zavrjeđuju crkve u kojima se Presveto čuva u svetohraništu na nekoć 'glavnome' oltaru. To uređenje treba uzeti u obzir povijesnu slojevitost, poštovati razna rješenja tijekom stoljeća i ne po svaku cijenu prilagođavati arhitektonsku i umjetničku uređenost sadašnjim gledištima.

U tome bi smislu svetohranište trebalo biti ondje gdje je izvorno zamišljeno i postavljeno, da se ne bi narušila cjelina smisla: euharistijska niša ili razni oblici 'kućica' (kolumbariji) u drevnim crkvama; velika svetohraništa u baroknim crkvama; kapela s Presvetim u crkvama u kojima ih je moguće izgraditi. Ta su ostvarenja pokazatelji raznolikosti i bogatstva kao svjedoci teoloških pristupa, a ne samo arhitektonskih i umjetničkih izražaja jednoga vremena.

Iznesene načelne naznake sadrže u sebi zahtjev dosljednosti i usklađenosti s naukom vjere, koji treba poznavati prije pristupanja procesu ostvarivanja. Neizostavno je da u temelju oblikovanja (gradnje novoga ili prilagodbe staroga) svetohraništa postoji ispravna teologija euharistije, kako bi se vjernicima pružila primjerena kateheza, liturgijsko slavljenje i duhovnost u svim vidicima Otajstva. Valja primijetiti da je naznačene smjernice teže primijeniti u novijim arhitektonskim izražajima sa svim otvorenim pitanjima i traženjima. Ipak, načela ostaju vrijediti u svakome vremenu.

...prema današnjoj primjeni načela

U poslijesinodskoj apostolskoj pobudnici *Sacramentum caritatis* (br. 69) nalazi se noviji prilog o smještaju svetohraništa, u kojemu se kaže da njegov ispravan smještaj unutar crkava pomaže prepoznati Kristovu stvarnu prisutnost u Presvetome oltarskom sakramentu. Iz toga proizlazi potreba isticanja tipičnoga svjetla koje upućuje na kapelu ili na svetohranište. U crkvama u kojima se svetohranište nalazi ugrađeno u oltarnu strukturu (baroknu ili onu koja se na njoj nadahnjuje) treba izbjegavati postavljanje sjedišta predsjedatelja ispred svetohraništa. Još se detaljnije precizira da – gdje je to moguće: bude postavljena kapela sa svetohraništem u blizini prezbiterija. Gdje to nije moguće, svetohranište je poželjno smjestiti u prezbiterij, na dovoljno podignuto mjesto, u središtu apsidnoga prostora ili pak na drugome vidljivom mjestu. O svim pitanjima s time povezanim zadnju riječ ima dijecezanski biskup.

Tijekom povijesti, naročito nakon 7. st., dogodilo se postupno odvajanje pričešničkoga sadržaja euharistijske gozbe od obrednoga slavlja božanskih otajstava. (Za sažeti uvid u povijest problematike i za uvid u nosive teološke odrednice usp.: I. Šaško. *Per signa sensibilia. Liturgijski simbolički govor*, Glas Koncila, Zagreb, 2004., str. 280.-285.)

Jedini Posrednik, Isus Krist, kao da je udaljen u nedostupno svjetlo božanstva, tako da su vjernici tražili nova 'posredništva' i pronašli ih poglavito u čašćenju Bogorodice i svetih. Time je započet razvoj koji je odredio sljedeća stoljeća. Grješan čovjek dalekomu se Bogu, sve više štovanomu u prilikama euharistijskoga kruha, smije približiti samo pogledom, tako da je pričešćivanje ograničavano (do samo jednoga puta godišnje, o Uskrsu). Čeznja za

spasonosnim gledanjem hostije i srednjovjekovna oduševljenost javnim procesijama vode prema oblicima vezanima uz svetkovinu Tijelova. Iz toga se, očekivano, razvilo izlaganje Presvetoga. Bio je potreban mali korak da se iz tih okolnosti rodi pokazivanje hostije tijekom misnoga slavlja.

Danas postoje smjernice koje omogućuju rasporedbu znakovnosti i značenja. Što se tiče svetohraništa, njegov smještaj danas ovisi o potrebi *brižnosti o mnoštvu prisutnosti*. To daje mogućnosti i slobodu, ali ujedno stvara poteškoće. No, to nije samo suvremena dilema. Raznolikost arhitektonskih i umjetničkih rješenja u starini pokazuju slična pitanja. Tako je, prije svega drugoga, posrijedi shvaćanje euharistije i Crkve, a to je neodvojivo.

Pitanje smještaja svetohraništa je pitanje odnosa prisutnosti Prisutnoga. U pretkoncilskim crkvama, nošenima duhovnošću Tridenstkoga koncila i artikuliranjima u baroku, u oltaru koji je znakovnu snagu prenio na svetohranište i oltarnu sliku (i skulpturalnu nadogradnju) nalazila se objedinjujuća poveznica, što se ponavljalo i u razgranatosti pomoćnih oltara i pratećih kapela. U tome je svetohranište bila referentna, uporišna točka, dolazište i sidrište.

U traženjima arhitektonskoga izražaja nakon Drugoga vatikanskog koncila osjećamo raspršenost. Kao da ne postoji to značenjsko sidrište koje je sposobno objединiti; kao da semantičko 'ljepilo' koje bi trebalo povezati različite prisutnosti nije dovoljno jako.

Od toga dolazi nedostatak *kompaktnosti*, da iskoristim tu rado korištenu suvremenu riječ, koja pak dolazi od *cum + pangere*, od korijena glagola *pango* (sanskrt. *pag-*, *pak-*; grč. *pegnyo*) od kojega dolazi i riječ *pax* (*paix*, *paz*, *peace*, *pace*). Kompaktan je onaj koji povezuje u smirenost, u objedinjenu stabilnost.

Teološki gledano, tu bi snagu trebao imati oltar, kao središte života Crkve, kao euharistija, hrana kojom se hrani Crkva koja postaje i živi kao Kristovo Tijelo. Oltar je izvorište smisla svetohraništa. Oltar sam je simbol Božje prisutnosti, simbol Krista. Tu dolazim do pitanja koje može glasiti onako kako se Isus obratio Marti pred očitosti Lazarove smrti i navještaju uskrsnuća: *Vjeruješ li ovo?* Vjerujemo li u prisutnosti koje na Bog daruje.

Ispravan odnos rađa se iz te svijesti, iz te vjere. Tada nema isključivosti, nego se uspostavlja suodnos. Naši oltari, amboni, sjedišta predsjedatelja i naš odnos prema njima prečesto niječu istinu: da je (posvećeni) oltar simbol Krista, da je ambon mjesto prisutnosti Riječi, da je zajednica prisutnost Krista, da je euharistijski kruh nebeska hrana pred kojom zastajemo u klanjanju, a tiče se bolesnih članova Crkve i onih koji nisu u mogućnosti biti dionici slavlja euharistije.

U dnu, usuđujem se reći, leži isto nepovjerenje prema simbolu i njegovoj snazi. Oltar je simbol Krista što nije suprotnost sa stvarnošću niti je slavljenje stvarnosti. Nerazumijevanje simboličke prisutnosti kao najizvršnjega govora dovodi do neprestanoga traženja i mogućih podjela.

Posebnost euharistije vodi prema jasnomu označavanju te prisutnosti i kada nije zajednica vjernika u liturgijskome prostoru. I odnos prostora i vjere najlakše je provjeriti u odnosu prema euharistiji, a pritom se ne smiju odvojiti glavne prisutnosti.

Zato bih zaključio da se pronalaženje pravih rješenja za svetohranište u crkvama ne nalazi u izdvojenomu promatranju predmeta 'tabernakula' niti samo kapele, nego je to cjelovita rečenica koja ima svoj subjekt, a to je Krist, odnosno zajednica Crkve; ima svoj glagol 'slaviti', s mnoštvom izražaja u kojima progovara umjetnost riječi, slike, glazbe, boje, oblika; ima svoj prilog: kršćanski obredno, to jest u skladu s pozivom i službama; ima i svoje apozicije u širini onoga što obuhvaća ljudskost, ne zaboravljajući da je glavna odlika kršćana *agape* – ljubav prema bližnjima snagom Božje ljubavi.

Kristova prisutnost oblikuje prostor po liturgiji koja pripomaže svojom dinamikom do te mjere da ju se može zvati 'arhitekticom'. Ona nam pomaže pronalaziti rješenja u skladu s načelom: *iz liturgije za liturgiju*. U suodnosu prisutnosti nalazi se i poveznica za kompaktnost koja ne dopušta razmrvljenost prostornih elemenata.

Danas se valja nositi s posljedicama individualizacije liturgijskih prostornih elemenata, s jedne strane, i s pokušajem da se ta razdvojenost objedini u prezbiterijima 'pozorničkoga tipa', s druge strane. Iz teoloških postulata koji Crkvu promatraju kao ljepotu suodnosa služba i služenja kojima je izvoriste u Kristu, liturgijski prostor očito treba biti oblikovan tako da su ti suodnosi živi i *vidljivi* te da izražavaju *cjelovitost smisla* kršćanske vjere i liturgijskoga slavlja. ■

STUDENI

4 N TRIDESET I PRVA NEDJELJA KROZ GODINU

- 5 P Svagdan: Fil 2,1-4; Ps 131,1-3; Lk 14,12-14
 6 U Svagdan: Fil 2,5-11; Ps 22,26b-28.30-32; Lk 14,15-24
 7 S Svagdan: Fil 2,12-18; Ps 27,1.4.13-14; Lk 14,25-33
 8 Č Svagdan; *ili: Bl. Gracija iz Mula*
 Fil 3,3-8a; Ps 105,2-7; Lk 15,1-10
 9 P POSVETA LATERANSKE BAZILIKE, *blagdan*
 vl.: Ez 47,1-2.8-9.12 (ili: 1Kor 3,9c-11.16-17);
 Ps 46,2-3.5-6.8-9; Iv 2,13-22
 10 S Sv. Leon Veliki, papa i crkveni naučitelj, *spomendan*
 od dana: Fil 4,10-19; Ps 112,1-2.5-6.8a.9; Lk 16,9-15

11 N TRIDESET I DRUGA NEDJELJA KROZ GODINU

- 12 P Sv. Jozafat, biskup i mučenik, *spomendan*
 od dana: Tit 1,1-9; Ps 24,1-4b.5-6; Lk 17,1-6
 13 U Svagdan: Tit 2,1-8.11-14; Ps 37,3-4.18.23.27.29; Lk 17,7-10
 14 S Sv. Nikola Tavelić, prezbiter i mučenik, *spomendan*
 od dana: Tit 3,1-7; Ps 23,1-6; Lk 17,11-19
 15 Č Svagdan; *ili: Sv. Albert Veliki, biskup i crkveni naučitelj*
 Flm 7-20; Ps 146,6c-10; Lk 17,20-25
 16 P Svagdan; *ili: Sv. Margareta Škotska; Sv. Gertruda, djevica*
 2lv 4-9; Ps 119,1-2.10-11.17-18; Lk 17,26-37
 17 S Sv. Elizabeta Ugarska, redovnica, *spomendan*
 od dana: 3lv 5-8; Ps 112,1-6; Lk 18,1-8

18 N TRIDESET I TREĆA NEDJELJA KROZ GODINU

- 19 P Svagdan: Otk 1,1-4; 2,1-5a; Ps 1,1-4.6; Lk 18,35-43
 20 U Svagdan: Otk 3,1-6.14-22; Ps 15,2-5; Lk 19,1-10
 21 S Prikazanje Blažene Djevice Marije, *spomendan*
 vl.: Zah 2,14-17; Otp. pj.: Lk 1,46-55; Mt 12,46-50
 22 Č Sv. Cecilija, djevica i mučenica, *spomendan*
 od dana: Otk 5,1-10; Ps 149,1-6a.9b; Lk 19,41-44
 23 P Svagdan; *ili: Sv. Klement I., papa i mučenik; Sv. Kolumban, opat*
 Otk 10,8-11; Ps 119,14.24.72.103.111.131; Lk 19,45-48
 24 S Sv. Andrija Dûng-Lac i drugovi, mučenici, *spomendan*
 od dana: Otk 11,4-12; Ps 144,1-2.9-10; Lk 20,27-40

25 N ISUS KRIST KRALJ SVEGA STVORENJA

- 26 P Svagdan: Otk 14,1-3.4b-5; Ps 24,1-6; Lk 21,1-4
 27 U Svagdan: Otk 14,14-19; Ps 96,10-13; Lk 21,5-11
 28 S Svagdan: Otk 15,1-4; Ps 98,1-3b.7-9; Lk 21,12-19
 29 Č Svagdan: Otk 18,1-2.21-23; 19,1-3.9a; Ps 100,1b-5;
 Lk 21,20-28
 30 P SV. ANDRIJA, apostol, *blagdan*
 vl.: Rim 10,9-18; Ps 19,2-5; Mt 4,18-22

PROSINAC

- 1 S Svagdan: Otk 22,1-7; Ps 98,1-7; Lk 21,34-36

Trideset i prva nedjelja kroz godinu

Ulazna pjesma

Gospodine, ne ostavljaj me,
Bože moj, ne udaljuj se od mene!
Požuri se meni na pomoć,
Gospodine, spase moj.

Ps 38, 22-23

Zborna molitva

Svemogući, milosrdni Bože,
tvoja je milost da ti dostojno
i uzorno služimo. Daj da bez
zapreke težimo za obećanim
dobrima. Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine, nek ova žrtva
u tvojim očima bude čista,
a nama plemenit dar
tvoga milosrđa.
Po Gospodinu.

Prvo čitanje Pnz 6, 2-6

*Čuj, Izraele: Ljubi Gospodina
svim srcem svojim!*

Čitanje Knjige Ponovljenog zakona

U one dane: Mojsije reče narodu:

»Svega vijeka svoga boj se Gospodina,
Boga svoga – ti, i sin tvoj, i sin tvoga sina –
vršeći sve zakone njegove i sve zapovijedi
njegove što ti ih danas propisujem, pa da
imaš dug život.

Slušaj, Izraele, drži ih i vrši

da ti dobro bude i da se veoma razmnožiš
jer ti je Gospodin, Bog otaca tvojih,
obećao zemlju kojom teče med i mlijeko.

Čuj, Izraele! Gospodin, Bog naš,
Gospodin je jedini!

Zato ljubi Gospodina, Boga svoga,
svim srcem svojim,
svom dušom svojom
i svom snagom svojom!

Riječi ove što ti ih danas naređujem
neka ti se urežu u srce.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 18, 2-4.47.51ab

Pripjev: Ljubim te, Gospodine,
kreposti moja!

Ljubim te, Gospodine, kreposti moja!
Gospodine, hridino moja, utvrdo moja,
spase moj!

Bože moj, pećino moja kojoj se utječem,
štite moj, snago spasenja moga,
tvrđavo moja!

Zazvat ću Gospodina, hvale predostojna,
i od dušmana bit ću izbačen.

Živio Gospodin! Blagoslovljena hridina moja!
Neka se uzvisi Bog, spasenje moje!
Umnožio si pobjede kralju svojemu,
pomazaniku svome milost iskazao.

Drugo čitanje: Heb 7, 23-28

Čitanje Poslanice Hebrejima

Braćo! Mnogo je bilo svećenika jer ih je
smrt priječila trajno ostati. A on, jer ostaje
dovijeka, ima neprolazno svećeništvo.
Zato i može do kraja spašavati one koji po
njemu pristupaju k Bogu – uvijek živ da se
za njih zauzima.

Takav nam veliki svećenik i bijaše potreban
– svet, nedužan, neokaljan, odijeljen od gre-
šnika i uzvišeniji od nebesa – koji ne treba
da kao oni veliki svećenici danomice prinosi
žrtve najprije za svoje grijehe, a onda za
grijehe naroda. To on učini jednom prinijevši
samoga sebe. Zakon doista postavi za velike
svećenike ljude podložne slabosti, a riječ
zakletve – nakon Zakona – Sina zauvijek
usavršena.

Riječ Gospodnja.

PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	78.3	O, Bože, spasi me
Otpjevni ps.:		Ljubim te, Gospodine (Žv 11-2006)
Prinosna:	XVI	Nosimo dare
Pričesna:	260	O da bude radost
ili:	242	O sveta gozbo
Završna:	259	Krist nas je sobom hranio
ili:	183	Ti, Kriste, Kralj si vjekova

Slušaj Izraele...

Marc Chagall, *Povjerenje ploča Zakona*, 1960.-1966.

Pričesna pjesma

Pokazao si mi
stazu života,
obradovat ćeš me
licem svojim,
Gospodine.

Ps 16, 11

Popričesna molitva

Gospodine, nahranio si
nas nebeskim otajstvom.
Molimo te, nek djeluje
u nama sve snažnije
i pripravi nas na dar
što ga obećava. Po Kristu.

Pjesma prije evanđelja 1Iv 14,23

Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ
pa će i Otac moj ljubiti njega
i k njemu ćemo doći.

Evanđelje Mk 12, 28b-34

Ovo je prva zapovijed.

Druga je pak ovoj slična.

Čitanje svetog Evanđelja po Marku

U ono vrijeme:

Pristupi Isusu jedan od pismoznanaca i upita ga: »Koja je zapovijed prva od svih?« Isus odgovori: »Prva je: Slušaj, Izraele! Gospodin Bog naš Gospodin je jedini. Zato ljubi Gospodina Boga svojega iz svega srca svojega, i iz sve duše svoje, i iz svega uma svoga, i iz sve snage svoje! Druga je: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. Nema druge zapovijedi veće od tih.«

Nato će mu pismoznanac: »Dobro, učitelju! Po istini si kazao: On je jedini, nema drugoga osim njega. Njega ljubiti iz svega srca, iz svega razuma i iz sve snage i ljubiti bližnjega kao sebe samoga – više je nego sve paljenice i žrtve.«

Kad Isus vidje kako je pametno odgovorio, reče mu: »Nisi daleko od kraljevstva Božjega!« I nitko se više nije usuđivao pitati ga. Riječ Gospodnja.

MOLITVA VJERNIKA

Braćo i sestre, dotaknuti snagom Kristove blizine, s pouzdanjem se utecimo nebeskomu Ocu, moleći snagu njegove ljubavi na svim našim životnim putovima.

1. Rasvijetli, Gospodine, hod svoje Crkve na putu svetosti: pomози joj da svima pruža svjedočanstvo tvoga spasenja i ljubavi kojom tražiš svakoga čovjeka, molimo te.
2. Prodahni, Gospodine, mudrošću svoga Duha sve pastire Crkve: daj da budu mudri i hrabri predvodnici tvoga naroda na putu evanđelja i s ljubavlju se zauzimaju za dobro svih koje im povjeravaš, molimo te.
3. Nama ovdje okupljenima otvori, Gospodine, oči vjere da prepoznamo blizinu Kristova dolaska; prodahni nas radosnom i darežljivom ljubavlju prema svim siromašnima, osamljenima i prezrenima, molimo te.
4. Okrijepi nas svojim Duhom da dar vjere koji si u nama začeo urodi plodom dobrih djela; daruj nam hrabrosti da riječju i životom svjedočimo tvoju ljubav pred svima koje stavljaš na naš životni put, molimo te.
5. Iskaži svoju ljubav prema našoj pokojnoj braći i sestrama: primi ih u svoje nebesko kraljevstvo, molimo te.

Bože, izvore svake dobrote i spasenja, ti si nam u muc i smrti svoga Sina pokazao veličinu svoje ljubavi. Čuvaj u nama dar spasenja i pomози da se u svim našim djelima i odnosima trajno zrcali ljepota tvoje ljubavi.
Po Kristu Gospodinu našem.

Najveća zapovijed

U dvanaestome poglavlju svoga evanđelja Marko opisuje kako su Isusu dolazile različite skupine iz židovskog religioznog života s pitanjima smišljenim da ga uhvate u riječi (*Mk 12, 13*). Herodovci i farizeji dolaze s pitanjem o porezu caru. Isus je prozreo njihovo licemjerje i odgovorio: »Caru podajte carevo, a Bogu Božje!« (*Mk 12, 17*). Saduceji su mu došli sa smišljenom pričom o jednoj ženi i sedmorici braće koja su je imali za ženu, a da nije imala potomstva. Njihovo pitanje Isusu bilo je komu će od sedmorice braće pripasti žena o uskrsnuću. Ova im je priča poslužila kako bi ideju uskrsnuća prikazali apsurdom. Isus im je odgovorio da ne razumiju ni Pisma ni silu Božju. (*Mk 12, 24*).

Iz svega srca i uma

Naposljetku mu prilazi pismoznanac. On je sa strane promatrao rasprave koje je Isus vodio s različitim grupama. Marko kaže da je bio zadovoljan Isusovim odgovorima. Očito je da je opazio i nakanu da Isusa uhvate u riječi i Isusovu mudrost. Usprkos lošim namjerama onih koji su postavljali pitanja, pismoznanac je vidio da ih Isus nije odbio. Ušao je u razgovor s njima i svojim odgovorima im pokazivao u čemu griješe. Isus je bio izložen ne samo pitanjima iza kojih se skrivala zla namjera da ga se uhvati u riječi, nego i javnim pogledima koji su promatrali ovo natjecanje. Nedvojbeno je da je zadobio simpatije ovog pismoznanca. Njegovo pitanje nije smišljeno kao klopka. On nema skrivenih nakana. Pitanje je sasvim jednostavno: »Koja je zapovijed prva od svih?«.

Isusov odgovor je i jednostavan i važan. Jednostavan je jer se poziva na Ponovljeni zakon (*Pnz 6, 4*). Odgovara riječima Pisma. Ne poziva se na prvu od deset zapovijedi, nego na svakodnevnu, po svoj prilici najvažniju, židovsku molitvu »Slušaj, Izraele!«. U njoj se najprije izriče jedincatost Gospodina. On je jedan i jedini. To, naravno, uključuje da uz njega nema nikakvih drugih bogova. U ovoj se zapovi-

Ljubav sve preobražava. (Peter Radermacher, 2009.)

jedi, dakle, najprije izriče jednobojstvo, ispovijedanje jednog Boga. Osim Božje jedincatosti, Boga se naziva našim Gospodinom. Izrael ima poseban odnos prema jedinomu Bogu. Naziva ga svojim. Sebe smatra Božjim narodom, a Boga svojim Gospodinom.

U drugom se koraku izriče zapovijed ljubavi. Boga valja ljubiti i to iz svega srca, duše, uma i snage svoje. Ljubav je ovdje zapovijed. Ne osjećaj. Ona zapovijeda usmjerenje svojih ljudskih snaga prema Bogu. Zašto? Ne zato da se iscrpe u Bogu, nego da iz odnosa s njime budu u stanju činiti ono što mogu. Tek kada se srce usmjeri prema Bogu, postaje sposobno razlučivati, ljubiti i otvarati se. Tek kada se duša usmjeri prema Bogu, postaje sposobna živjeti u punini. Na isti način i ljudski um tek iz svoje usmjerenosti prema Bogu dobiva jasnoću i svježinu koja mu je primjerena. Drugim riječima, čovjek koji je svoje snage usmjerio prema Bogu, kuša koliko su one u stanju razvijati se i dati najbolje od sebe. Srce odvojeno od Boga lako se izgubi u brigama svijeta. Duša odvojena od Boga lako sahne. Um odvojen od Boga izgubi širinu i lakoću koju ima kada je usmjeren prema Bogu. Kada se čovjek odvoji

od Boga, onda i njegove snage malakšu. U ovoj je molitvi kodirano uvjerenje da tek otvoreni i potpuni odnos s Bogom čovjeku omogućuje da bude ono za što je stvoren te da bude u stanju dati najbolje od sebe.

Bog vidljiv u bližnjima

Druga zapovijed usmjerena je na drugoga. Na bližnje. Nalazi se u Levitskom zakoniku (19, 18). Odnos s Bogom je vidljiv u odnosu prema drugima. Tek je u tome odnosu moguće zamijetiti puninu života. Ljubav prema Bogu nije ni u suparništvu s ljubavlju prema bližnjima niti s ljubavlju prema samome sebi. Upravo iz ljubavi prema Bogu živi ljubav prema drugima i prema sebi samome.

Ove su dvije zapovijedi najveće. Nema većih od njih. Pismoznanc se slaže s Isusom. U suglasju su. Pismoznanc ponavlja već rečeno i dodaje kako je vršenje ovih dviju zapovijedi više od svih paljenica i žrtava. Važnije od žrtava je ljubiti Boga i bližnjega. Ovo suglasje Isusa i pismoznanca, nakon javno postavljenih pitanja u kojima je bio izložen podmetanjima i klopama, dobar je završetak cijele javne rasprave. Isus pismoznancu kaže da nije daleko od Kraljevstva Božjega. Kraljevstvo je Božje ta-

mo gdje se događa život koji ispunja ove dvije zapovijedi ljubavi. Ove zapovijedi nisu dane da ih se nauči i moli. Dane su da se po njima živi.

Marko izvještaj o raspravama završava tvrdnjom kako se više nitko nije usudio pitati ga. Postalo je jasno kako su svi koji su došli s lošim namjerama zapravo bili posramljeni Isusovim odgovorom, a kako se suglasje dogodilo samo s pismoznancem koji nije imao nikakvih skrivenih namjera. To je način da nam se kaže kako se u susretu s Isusom razotkrivaju nakane ljudskih srdaca.

Kada se vjernici sabere oko Isusa koji je prisutan u riječi, u zajedništvu vjernika, u kruhu i vinu, tada oni dolaze otvorenoga srca i uma. Ne spremaju klopke Isusu, nego traže njegovo svjetlo i njegovu riječ da u samima sebi, među sobom i u svijetu otkriju kakvim su klopama izloženi. I nadasve traže Isusovu pomoć kako bi ih mogli razotkriti i kako bi ih mogli izbjeći. Ipak, na koncu, svojim će se kućama i svojoj svakodnevici vratiti svjesni kako im susret s Bogom živim pomaže da se uvijek iznova usuglase s Isusom oko dvije najveće zapovijedi. Pridružuju se davnom suglasju Isusa i neimenovanog pismoznanca: ljubiti Boga i bližnjega više je od svih žrtava i paljenica.

Ante Vučković

Zrnje...

»Nisi daleko od Kraljevstva Božjega.« Taj Isusov odgovor ne proslavlja samo mudrost i vjeru pismoznanca, nego i otkriva blizinu Božjega kraljevstva. Tko vjeruje, taj u svakoj Božjoj riječi čita istinu: »Nije daleko do Kraljevstva Božjega.« Isus je već ušao u Jeruzalem, gdje će po križu biti proslavljen. Pismoznanc ne biva pozvan da, kao onaj bogati mladić, proda sve i da ide za Isusom, nego biva pozvan na iščekivanje... Blizu je Kraljevstva svatko tko umije prepoznati njegovu blizinu. Vjera je otkriće Božje blizine.

Katekizam Katoličke Crkve, 1823, 1827-1828.

Trideset i druga nedjelja kroz godinu

Ulazna pjesma

Nek dopre do tebe
molitva moja,
prigni uho k vapaju
mome, Gospodine.

Ps 88, 3

Zborna molitva

Svemogući
milosrdni Bože,
ukloni sve protivštine
duha i tijela, da ti služimo
slobodna i radosna srca.
Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine, obazri se
na ovu pomirnu žrtvu.
Daj da pobožnošću
i ljubavlju postignemo
što slavimo u otajstvu muke
tvoga sina, Isusa Krista.
Koji živi.

Prvo čitanje 1Kr 17, 10-16

*Umijesi udovica od šačice brašna kolačić
i donje Iliji.*

Čitanje Prve knjige o Kraljevima

U one dane:

Ustade Ilija prorok i krenu u Sarfatu.

Kad je stigao do gradskih vrata, neka je udovica onuda skupljala drva; on je zazove i reče: »Donesi mi malo vode u vrču da pijem!« Kad je pošla da donese, on viknu za njom i reče joj: »Donesi mi i malo kruha u ruci!« Ona odgovori: »Živoga mi Gospodina, Boga tvoga, ja nemam pečena kruha, nemam do pregršti brašna u ćupu i malo ulja u vrču. I evo kupim drva, pa ću otići i ono pripremiti sebi i svome sinu da pojedemo i umremo.« Ali joj Ilija reče: »Ništa se ne boj. Idi i uradi kako si rekla; samo najprije umijesi meni kolačić, pa mi donesi; a onda zgotovi za sebe i za svoga sina. Jer ovako govori Gospodin, Bog Izraelov: 'U ćupu neće brašna nestati ni vrč se s uljem neće isprazniti sve dokle Gospodin ne pusti da kiša padne na zemlju.'«

Ode ona i učini kako je rekao Ilija; i za mnoge dane imadoše jela, ona, on i njen sin. Brašno se iz ćupa nije potrošilo i u vrču nije nestalo ulja, po riječi koju je Gospodin rekao preko svoga sluga Ilije.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 146, 6c-10

Pripjev: Hvali dušo moja, Gospodina!

On ostaje vjeran dovijeka,
potlačenima vraća pravicu,
a gladnima kruha daje.

Gospodin oslobađa sužnje,
Gospodin slijepcima oči otvara.
Gospodin uspravlja prignute,
Gospodin ljubi pravедne.

Gospodin štiti pridošlice,
sirote i udovice podupire,
a grešnicima mrsi putove.
Gospodin će kraljevati dovijeka,
tvog Bog, Sione, od koljena do koljena.

Drugo čitanje Heb 9, 24-28

*Krist se jednom prinese
da grijehe mnogih ponese.*

Čitanje Poslanice Hebrejima

Krist doista ne uđe u rukotvorenu svetinju, protulik one istinske, nego u samo nebo: da se sada pojavi pred licem Božjim za nas. Ne da mnogo puta prinosi samoga sebe kao što veliki svećenik svake godine ulazi u svetinju s tuđom krvlju; inače bi bilo trebalo da trpi mnogo puta od postanka svijeta. No sada se pojavio, jednom na svršetku vje-

■ PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	224	Oče naš dobri
ili:	228	Po obećanju
Otpjevni ps.:	125	Hvali, dušo moja
Prinosna:	325	Evo, Bože
Pričesna:	III	Gospodin je pastir moj
Završna:	753	Do nebesa

Ona je radosno dala sve što je imala.
Mozaiik u bazilici Sant'Apollinare Nuovo,
Ravenna, 6. st.

Popričesna molitva

Zahvaljujemo ti, Gospodine,
za svete darove, po kojima smo
primili nebesku snagu.
Molimo te, prožmi nas
svojim Duhom, da budemo
iskreni i postojani. Po Kristu.

kova, da grijeh dokine žrtvom svojom.
I kao što je ljudima jednom umrijeti, a po-
tom na sud, tako i Krist: jednom se prinese
da grijehe mnogih ponese, a drugi će se
put – bez obzira na grijeh – ukazati onima
koji ga iščekuju sebi na spasenje.
Riječ Gospodnja.

Pjesma prije Evandelja Mt 5, 3

Blago siromasima duhom:
njihovo je kraljevstvo nebesko!

Evandelje Mk 12, 38-44

Ova je sirota udovica ubacila više od svih.

Čitanje svetog Evandelja po Marku

U ono vrijeme:

Govoraše Isus mnoštvu u pouci svojoj:
»Čuvajte se pismoznanaca, koji rado idu
u dugim haljinama, vole pozdrave na
trgovima, prva sjedala u sinagogama
i pročelja na gozbama; proždiru kuće
udovičke, još pod izlikom dugih molitava.
Stići će ih to oštija osuda!«

Potom sjede nasuprot riznici te promatraše
kako narod baca sitniš u riznicu. Mnogi bo-
gataši bacahu mnogo. Dođe i neka siromaš-
na udovica i baci dva novčića, to jest jedan
kvadrant. Tada dozove svoje učenike i reče
im: »Doista, kažem vam, ova je sirota udovi-
ca ubacila više od svih koji ubacuju u rizni-
cu. Svi su oni zapravo ubacili od svoga su-
viška, a ona je od svoje sirotinje ubacila sve
što je imala, sav svoj žitak.«

Riječ Gospodnja.

MOLITVA VJERNIKA

Braćo i sestre, pozvani na iskrenost vjere i zajedništva
s Bogom, s pouzdanjem se utecimo Ocu nebeskom,
zajedno moleći:

Daruj nam, Gospodine, čisto srce.

1. Za Crkvu, zajednicu tvojih vjernika:
ukloni s njezinoga lica sve što nije tebe dostojno
i obnovi u njoj dar svetosti koji si milosno utkao
u srce svakoga vjernika, molimo te.
2. Za papu Franju, (nad)biskupa našega **I.** i sve
pastire Crkve: ne dopusti da se obeshrabre pred
protivljenjima svijeta; daj da uvijek budu odani
vodstvu tvoga Duha te se zdušno zauzimaju
za evanđeoski život tvojih vjernika, molimo te.
3. Za sve koji oskudijevaju materijalnim dobrima:
ne dopusti da trpljenje koje podnose bude
u njima razlog beznada, već ih obraduj pouzdanjem
u tvoju dobrotu i darežljivom ljubavlju tvojih
vjernika, molimo te.
4. Za sve koji upravljaju dobrima ovoga svijeta:
potakni ih na odgovornost i brigu za slabe i za
one koji oskudijevaju; neka mudrost tvoje ljubavi
prodahne sve nas odgovornošću za kršćansko lice
našega društva i hrvatske nam domovine, molimo te.
5. Za nas ovdje okupljene: otvori nam oči vjere
da prepoznamo prave vrijednosti života te
budemo spremni sve uložiti da bismo čuvali
ljepotu zajedništva s tobom, molimo te.

Svemogući Bože, usliši nam smjerne prošnje.

Otkloni od nas svaku laž i licemjerje; obdari nas duhom
poniznosti pred tobom i snagom radosnoga služenja
bližnjima. Po Kristu Gospodinu našem.

Riznica ispunjena ljubavlju

Možda baš istoga dana kada je oštrim riječima upozorio narod da se čuva pismoznanaca (Mk 12, 38-40), Isus je u kontekstu pouke o prvoj zapovijedi pohvalio jednoga od njih i rekao mu: »Nisi daleko od kraljevstva Božjega.« (Mk 12, 34). Taj pismoznanc upitao je Isusa koja je zapovijed prva od svijetu, a kad mu je Isus odgovorio navodeći zapovijedi ljubavi prema Bogu i bližnjemu, on je uzvratilo: »Dobro učitelju! Po istini se kazao. On je jedini, nema drugoga osim njega. Njega ljubiti iz svega srca, iz svega razuma i iz sve snage i ljubiti bližnjega kao sebe samoga – više je nego sve paljenice i žrtve.« (Mk 12, 32).

Udovičin novčić

Pohvala pismoznancu koji je tako uzvratilo na Isusov odgovor upućuje nas da upozorenje »Čuvajte se pismoznanaca!« ne shvatimo tako kao da se ono odnosi na sve pismoznance

bez razlike. Isus u tome upozorenju ne govori o svim pismoznancima, nego o onima »koji rado idu u dugim haljinama, vole pozdrave na trgovima (...) i proždiru kuće udovičke, još pod izlikom dugih molitava«. (Mk 12, 18-40). Radi se, dakle, o onim pismoznancima koji svoje pismoznanje ne svjedoče vjerodostojnim životom, nego im ono služi za postizanje željenoga društvenog statusa i za ostvarenje materijalnih prihoda. I to još na štetu drugih, slabijih, osoba. Takvi pismoznanci iznevjerili su svoj poziv i nisu vrijedni povjerenja. Ali nisu svi takvi.

Pa ipak, kao suprotan, to jest pozitivan primjer, Isus u ovoj prigodi ne spominje neke druge dobre pismoznance, nego pokazuje jednu siromašnu udovicu koja je ubacila svoj prilog u hramsku riznicu. Bila su to samo dva novčića, ali to je bilo sve što je imala.

Isus je pohvalio njezin čin protumačivši kako je ona ubacila u riznicu više od bogataša koji su ubacivali veću svotu novca, ali su oni zapravo davali od svojega suviška. Ta usporedba s bogatašima je jasna, ali evanđeoski nam tekst ne kaže ništa o tome zašto je udovica tako postupila. Što ju je potaklo da u hramsku riznicu ubaci sve što je imala? S kojim je ciljem to učinila? Sigurno ju na to nisu potakle Isusove riječi o pismoznancima koji pod izlikom dugih molitava proždiru kuće udovičke. Netko drugi nakon takvih Isusovih riječi izgubio bi svako povjerenje u pismoznance i sve ostale vjerske službenike. Još je čudnije što i sam Isus, nakon onako oštrog govora o pismoznancima koji proždiru kuće udovičke, sada izriče pohvalu udovici koja ubacuje u hramsku riznicu sve što ima.

Hram i služenje općemu dobru

Pripovijest o toj siromašnoj udovici, kao i mnoge druge u evanđelju, ostaje nedovršena, pa ostaje na nama čitateljima da dalje promišljamo o njezinoj poruci i mogućem nastavku. U ovom slučaju priča se zaustavlja u trenutku kada Isus pred svojim učenicima pohvalju-

Marc Chagall, 1906.

je udovičinu velikodušnost. Ne navodi se u evanđelju nikakva daljnja reakcija ni Isusova ni njegovih učenika. Ne znamo jesu li se oni kasnije za nju pobrinuli. Je li se ta udovica možda pridružila onima koji su išli za Isusom i u toj zajednici našla životnu sigurnost? Ne znamo kakva je bila njezina budućnost.

Na ta i slična pitanja nema izričita odgovora u tekstu. Ali, čini nam se, da bi se neki odgovor mogao naći u objektu koji se nalazi u središtu ove zgode. To je hramska riznica.

Hram je bio duhovno središte Božjega naroda Izraela. A duhovnost ima svoje ekonomsko i socijalno lice. Funkcioniranje hramskoga bogoslužja odražavalo je stupanj narodnoga blagostanja. U hramu su se svakodnevno prinosile žrtve, za koje je svakodnevno trebalo priskrbiti žrtvene životinje i ostale prinose: tamjan, kruh, brašno, ulje, vino. Bilo je potrebno stalno pribavljati drva za vatru na žrtveniku, izrađivati bogoslužnu ruho i posuđe te održavati hramski prostor čistim i urednim. Sve to iziskivalo je troškove za koje su među ostalim služili i milodari koji su se ubacivali u hramsku riznicu. Ali sadržaj riznice nije se koristio samo u te svrhe. Iz nje se pomagalo i siromasima.

U tome svjetlu udovičin darak ne vidimo više samo kao velikodušno, ali nerazborito od-

ricanje koje ju je dovelo u stanje još većega siromaštva. Njezino davanje u hramsku riznicu svega što je imala vidimo kao čin povjerenja i u Boga i u ljude. Unatoč tomu što je znala da u hramu i oko njega ima korumpiranih ljudi, ova siromašna udovica ipak je pokazala svoje temeljno povjerenje u instituciju hrama.

Ne možemo na temelju jedne zgode rekonstruirati čitav njezin život, ali udovičino djelo ipak pokazuje kako je njezino životno iskustvo u odnosu prema hramu bilo pozitivno. Unatoč Isusovoj oštroj osudi korumpiranih pismo-znanaca, ona je u hramu sigurno susrela i one valjane Božje slugе koji ne će pronevjeriti udovički novac ubačen u hramsku riznicu, nego će ga još umnožena vratiti potrebitima.

Zato možemo reći da siromašna udovica nije uludo ubacila dva novčića u hramsku riznicu i tako izgubila i ono malo je što je imala. Ona je svoja dva novčića mudro uložila u opće dobro, kojega je i sama dionica.

No to ništa ne umanjuje njezinu velikodušnost i nesebičnost. Naprotiv. Njezina dva novčića nisu pokrila ni dno hramske riznice, ali su je do vrha ispunila povjerenjem i ljubavlju. To nije moglo promaknuti Isusu koji je na njoj zaustavio pogled i dao ju za primjer svojim učenicima.

Domagoj Runje

Zrnje...

Siromašna udovica iz evanđelja, ikona evanđeoske vjere, nije bila samo siromašna. Bila je slobodna. Slobodna od bogatstva, ali i slobodna od bilo kakve tuge zbog svoga siromaštva; bila je slobodna od zavisti, od pohlepe, od žudnje za posjedovanjem. Zato je mogla u hramsku riznicu slobodno dati i ono što joj je preostalo: dva novčića. U njima je, po tko zna koji put, Gospodinu predala sebe – bez straha da će išta izgubiti. Ništa ne nedostaje onomu tko Gospodinu predaje sebe.

Zbog svojeg krajnjeg siromaštva, siromašna je udovica mogla u hram dati samo jedan novčić, a drugi zadržati za sebe. No ona ne želi polovično postupati prema Bogu i lišava se svega. U svojem je siromaštvu shvatila da tko ima Boga ima sve; osjeća da je on potpuno ljubi te i ona njega potpuno ljubi. Kako nam je samo lijep primjer dala ta starica! Isus i nama govori da mjerilo po kojem treba suditi nije količina, već punina. Postoji razlika između količine i punine. Možeš imati mnogo novca, a biti prazan: nema punine u tvome srcu. Razmišljajte, u ovome tjednu, o razlici između količine i punine. To nije pitanje novčanika, već srca. [...] Ljubiti Boga »svim srcem« znači pouzdati se u njega, u njegovu providnost i služiti mu u najsiromašnijoj braći, ne očekujući ništa zauzvrat. [...] Pred potrebom bližnjega, pozvani smo lišiti se nečega što nam je nužno, a ne samo suviška; pozvani smo izdvojiti vrijeme koje trebamo, ne samo od onoga što imamo napretek.

PAPA FRANJO, *Nagovor uz Molitvu anđeoskoga pozdravljenja*, 8. XI. 2015.

Trideset i treća nedjelja kroz godinu

Ulazna pjesma

Gospodin govori: Ja znam
svoje naume koje s vama
namjeravam – naume mira
a ne nesreće: zazivat ćete me
i ja ću vas uslišati i sabrat ću
vas iz svih naroda.

Jr 29, 11-12.14

Zborna molitva

Gospodine, Bože naš,
daj da naša vjernost tebi
bude i naša radost,
jer duboka je i trajna sreća
postojano služiti tebi,
Stvoritelju svega dobra.
Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine,
daj da nam darovi,
prineseni tvome imenu,
udiješe vjernost u tvojoj
službi i vječno zajedništvo
s tobom u slavi.
Po Kristu.

Prvo čitanje Dn 12, 1-3

U ono vrijeme tvoj će se narod spasiti.

Čitanje Knjige proroka Daniela

U ono će vrijeme ustati Mihael,
knez veliki, koji štiti sinove tvog naroda.
Bit će to vrijeme tjeskobe kakve ne bijaše
otkako je ljudi pa do toga vremena.
U ono vrijeme tvoj će se narod spasiti –
– svi koji se nađu zapisani u Knjizi.
Tada će se probuditi mnogi koji snivaju
u prahu zemljinu: jedni za vječni život,
drugi za sramotu, za vječnu gadost.
Umnici će blistati kao sjajni nebeski svod,
i koji su mnoge učili pravednosti,
kao zvijezde navijeke, u svu vječnost.
Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 16, 5.8-11

Pripjev: Čuvaj me, Bože,
jer se tebi utječem.

Gospodin mi je baština i čaša:
ti u ruci držiš moju sudbinu.
Gospodin mi je svagda pred očima
jer mi je zdesna da ne posrnem.

Stog mi se raduje srce i kliče duša,
pa i tijelo mi spokojno počiva.
Jer mi nećeš ostavit dušu u podzemlju
ni dati da pravednik tvoj truleži ugleda.

Pokazat ćeš mi stazu života,
puninu radosti lica svoga,
sebi zdesna blaženstvo vječno.

Drugo čitanje Heb 10, 11-14.18

Jednim prinosom zauvijek usavrši posvećene.

Čitanje Poslanice Hebrejima

Svaki je svećenik dan za danom u
bogoslужju te učestalo prinosi iste žrtve,
koje nikako ne mogu odnijeti grijehâ.
A Krist, pošto je prinio jednu jedincatu
žrtvu za grijehe, zauvijek sjede zdesna
Bogu čekajući otad dok se neprijatelji
ne podlože za podnožje nogama
njegovim. Jednim uistinu prinosom
zasvagda usavrši posvećene.

A gdje su grijesi oprošteni,
nema više prinosa za njih.

Riječ Gospodnja.

Pjesma prije Evandelja Lk 21, 36

Budni budite, u svako doba molite
da uzmognete stati pred Sina Čovječjega.

■ PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	226.1	Od sva se četiri vjetra
Otpjevni ps.:	90/II	Čuvaj me, Bože
Prinosna:	226.2 i 3	Od sva se četiri vjetra
Pričesna:	241	Oče naš dobri, slavimo ti Ime
ili:	188	Na Isusov se spomen sam
Završna:	180	Isuse Kralju

Popričesna molitva

Častili smo se, Gospodine,
svetim otajstvom što smo
ga prinijeli na spomen
tvoga Sina, kako nam je
on naredio. Daj da po njemu
rastemo u ljubavi.
Po Kristu.

Od smokve se naučite prisposdobi!

Vladimir Blažanović: *Nebo će i zemlja uminuti,
ali riječi moje ne će uminuti.*

Evangelje Mk 13, 24-32

Sabrat će svoje izabranike s četiri vjetra.

Čitanje svetog Evanđelja po Marku

U ono vrijeme:

Reče Isus svojim učenicima:

»U one dane, nakon velike nevolje,
sunce će pomrčati i mjesec neće više
svijetljeti, a zvijezde će s neba padati
i sile će se nebeske poljuljati.

Tada će ugledati Sina Čovječjega
gdje dolazi na oblacima s velikom moći
i slavom. I razaslat će anđele i sabrati
svoje izabranike s četiri vjetra,
s kraja zemlje do na kraj neba.

A od smokve se naučite prisposdobi!
Kad joj grana već omekša i lišće potjera,
znate: ljeto je blizu. Tako i vi kad vidite
da se to zbiva, znajte: blizu je, na vratima!
Zaista, kažem vam, ne, neće uminuti
naraštaj ovaj dok se sve to ne zbude.
Nebo će i zemlja uminuti,
ali riječi moje ne, neće uminuti.

A o onom danu i času nitko ne zna,
pa ni anđeli na nebu,
ni Sin, nego samo Otac.«

Riječ Gospodnja.

MOLITVA VJERNIKA

Braćo i sestre, usrdno zamolimo nebeskog Oca
da nas ispuni čvrstom vjerom i sigurnom nadom
u Kristov slavni dolazak:

1. Za Crkvu u svijetu: budi joj svjetlo na putu
kroz svijet da uvijek ostane vjerna tvojoj riječi
te svjedočanstvom života ustrajno gradi tvoje
Kraljevstvo među svim ljudima, molimo te.
2. Za papu Franju, (nad)biskupa našega **I.** i sve
pastire Crkve: okrijepi ih proročkom hrabrošću
i radosnom brigom za sve tvoje vjernike, kako
bi svi mogli rasti na putu svetosti, molimo te.
3. Za braću i sestre koji još ne upознаše Kristov
dar spasenja: obdari ih svjetlom vjere, a sve
kršćane potakni da im svojim životom pruže
živo svjedočanstvo Istine koja je u tebi,
molimo te.
4. Za nas ovdje okupljene: usmjeri nam pogled
prema vječnome životu i ne dopusti da nas
zamamnost svijeta i zemaljske brige odvoje
od tebe i od tvoga dara spasenja, molimo te.
5. Za sve koji po smrti napustiše ovaj svijet:
iskaži im svoje milosrđe i uvedi ih u radost
svoje vječnosti, molimo te.

Oče nebeski, ti nas svakodnevno pohađaš djelima
svoje ljubavi i ne prestaješ nam otkrivati znakove
svoje blizine. Ne dopusti da nas obeshrabri
prolaznost vremena i daj da radosna srca
hodimo ususret dolasku tvoga Sina.

Koji živi i kraljuje u vijeke vjekova.

Jučer, danas i dovijeka

Riječ je Božja vječna. Nikada nije izgovorena samo za jedan trenutak. U njoj se prošlost spaja sa sadašnjošću i budućnošću. Međutim, one ne slijede jedna nakon druge, nego su međusobno povezane. Vjera u Boga, potvrđena iskustvom njegovih spasenjskih djela u prošlosti, mijenja življenje u sadašnjosti, a onda se promijenjenom sadašnjošću oblikuje i drukčija budućnost. Ovo prožimanje vremena u Riječi Božjoj ogleda se u sva tri današnja liturgijska čitanja.

Budućnost kao slika sadašnjosti

U odlomku iz Knjige proroka Daniela naizgled se govori o budućim teškoćama. »U ono će vrijeme... bit će to vrijeme... tada...« Međutim, prorok slikom budućnosti opisuje tadašnji trenutak. Drugo je stoljeće prije Krista. Vladar Antioh IV. Epifan, koji je ostao u tužnome sjećanju židovskoga naroda, zabranio im je prakticiranje vjere. Neki su se mirili sa sudbinom i otpali od Zakona, dok su se drugi, poput Jude Makabejca, oružano pobunili i pritom stradali. U ozračju straha bilo je zabranjeno govoriti o trenutnim teškoćama, pa ih je Daniel smjestio u budućnost, ali slušatelji su znali o čemu je riječ. Prorok nudi dvostruku poruku. Ponajprije je to utjeha i potpora suvremenicima. Najavljuje im pomoć od Mihaela, poglavice anđeoskog. Već njegovo ime poručuje: »Tko je kao Bog?!« Trpećima prorok govori o Božjoj svemoći. Nudi im božanski pogled na njihova stradanja.

Čitava knjiga proroka Daniela predstavlja ljudsku povijest kao ogromnu bitku u kojoj se već zna da je Bog pobjednik. Stoga se vjernici mogu ponašati kao pobjednici čak i kada izgleda da u tome trenutku gube. Ova istina ohrabrenje je živima. No, postavljalo se pitanja što

je s onima koji su već stradali u borbi za vjeru. Žrtvovali su živote kako ne bi iznevjerili Boga. Daniel potvrđuje kako Bog ne može zanemariti njihovu žrtvu. Oni su mrtvi, ali će uskrsnuti. Ovdje prvi put u Svetome pismu susrećemo govor o uskrsnuću. Ono je nama danas blisko, ali do Daniela ga nitko nije spominjao. Vjerovalo se kako narod ima budućnost izmjenom naraštaja, ali je osobno uskrsnuće bilo nezamislivo. Trebalo se ponajprije početi zanimati za pojedinca kao takvog, a onda vjerovati u Božju vjernost koja ne dopušta pobjedu smrti nad njim. Bog Osloboditelj ne može dopustiti da čovjek bude sputan lancima smrti. Tako je smrt mučenika postala izvor vjere u vječni život. Istina, autor Danielove knjige još uvijek je zamišljao uskrsnuće samo za pravedne. Tek će se u kasnijem razdoblju otkriti cjelovit plan Božji s ljudima, u smislu da je uskrsnuće namijenjeno svima. Čovječanstvo nije podijeljeno na dobre i loše, nego je podjela u svakoj osobi pa će se sve ono što je dobro i što dolazi iz ljubavi, naći pred Bogom i živjeti vječno.

Isus je iščekivani Mesija

Zadaća Poslanice Hebrejima je poučiti kršćane židovskog podrijetla da je Isus Nazarećanin uistinu iščekivani Mesija. Zato je trebalo pokazati razne mesijanske elemente njegova življenja. Današnje liturgijsko čitanje osobito inzistira na Isusovu svećeništvu i kraljevanju. Kristova je kraljevska vlast opisana slikom sjedenja zdesna Bogu i nad neprijateljima koji su podloženi njegovim nogama. Naime, u Jeruzalemu je kraljevska palača bila s desne strane Hrama, odnosno kraljevski tron s desne strane Božjega prijestolja. U trenutku kad sjedne na svoj tron, kralj je s desne strane Bogu. Pod-

nožja kraljevskih tronova krasile su ugravirane siluete okovanih ljudi koji su predstavljali neprijatelje kraljevstva. Kralj bi uspinjući se na prijestolje gazio po njima i tako ih simbolično podložio svojim nogama. Stoga pisac naglašava kako Isus, »zauvijek sjede zdesna Bogu čekajući otad dok se neprijatelji ne podlože za podnožje nogama njegovim«.

Također opisuje oznake svećenikâ svoga vremena i uspoređuje ih s Kristom. Dok je svakodnevna liturgija starozavjetnih svećenika, uvijek s jednakim prinosima, bila neučinkovita jer nije mogla ukloniti grijeh, Isusova je jedinstvena žrtva vlastitoga života jednom zauvijek odnijela sve grijehe svijeta. Ne misli se kako nakon njega nije počinjen bilo kakav grijeh, nego grijeh više nije fatalan. On nema konačnu riječ! Tako Isus »usavrši posvećene«. Ne opisuje se njihovo moralno ponašanje, nego punina milosti slobode. Čovjek više nije pod vlašću grijeha, nego je slobodno dijete Božje. Svijest o tome onda mijenja njegov pogled potičući ga na rad i poslanje bez ikakvog straha kako bi se vrijednosti Kraljevstva već sada uprisutnile.

Njegova su vremena i vjekovi

U vrijeme evanđeliste Marka cvjetao je apokaliptični stil. U trenucima iznimne intelektualne životnosti i raznolikosti vjerskih praksi postavljalo se pitanje budućnosti čovječanstva i svijeta. U književnosti na cijelome Bliskom istoku nalazimo slične slike: kozmičke promjene, pomrčinu sunca i mjeseca, nebeska bića, anđele ili demone... Bio je to svojevrsan

kodirani i snažno alegorični jezik kojim se najavljivala pobjeda dobra nad zlom u borbi koja traje od postanka svijeta. Židovi i kršćani prihvatili su taj način govora za »otkrivanje« vlastitog učenja. Naime, apokalipsa znači otkriti, ukloniti veo koji nešto pokriva. Skinut je veo s istine o Božjoj pobjedi nad zlom. Već su je Starozavjetni proroci naviještali sličnim slikama. »Pred njima se zemlja trese, nebo podrhtava, sunce, mjesec mrčaju, zvijezdama se trne sjaj« (Jl 2, 10). »Sunce će se prometnuti u tminu a mjesec u krv, prije nego svane Gospodnji dan, velik i strašan« (Jl 3,4).

Vjernika se time nije željelo prestraviti i prestrašiti, nego naprotiv, ohrabriti kako bi mogao nadvladati sve promjene u svijetu s pouzdanjem u Boga. To je paradoks kontinuiteta i diskontinuiteta. Treba se raspasti ono propadljivo da bi živjelo ono neraspadljivo. Moraju propasti mnoga prividna blještavila da bi se pokazalo »svjetlo istinito« i otkrile prave vrijednosti. Evanđelist prihvaća takav način govora kako bi kršćane, izložene progonima, ohrabrio te im vratio povjerenje da Bog vidi njihovu patnju. Kozmička događanja slika su potpune promjene situacije. Bog je njezin gospodar i ona će se izmijeniti. Posljednja riječ je Božja! Dolazi vrijeme kad će zlo nestati. To ne će biti kraj svijeta, nego će se svijet obnoviti. Zato o dolasku Sina Čovječjega evanđelje ne govori kao o kraju, nego kao budućnosti u kojoj će svi ljudi svijeta biti ujedinjeni. »I razaslat će anđele i sabrati svoje izabranike s četiri vjetra, s kraja zemlje do na kraj neba.«

Slavko Slišković

Prije Uzašašća Krist je ustvrdio da još nije čas slavne uspostave mesijanskoga Kraljevstva [...]. Sadašnje je vrijeme, po Gospodinu, vrijeme Duha i svjedočenja, ali i vrijeme još obilježeno »nevoljom« (1Kor 7, 26) i kušnjom zla koja ne šteti Crkvu i započinje borbu posljednjih vremena. To je vrijeme iščekivanja i bdjenja. Prije dolaska Kristova Crkva mora proći kroz posljednju kušnju koja će uzdrmati vjeru mnogih vjernika. Progonstvo što prati njezino putovanje na zemlji otkrit će »otajstvo bezakonja« pod oblikom religijske obmane koja će ljudima nuditi prividno rješenje njihovih problema po cijenu otpada od istine. Vrhovna religijska obmana jest obmana Antikristova, to jest obmana pseudo-mesijanzma u kojemu čovjek slavi sam sebe mjesto Boga i njegova Mesije koji je došao u tijelu. Crkva će ući u slavu Kraljevstva samo kroz taj posljednji Vazam, u kojemu će ona svoga Gospodina slijediti u njegovoj smrti i njegovu Uskrsnuću. Kraljevstvo Božje ne će se dakle ostvariti nekim povijesnim trijumfom Crkve po nekom uzlaznom napretku, nego pobjedom Božjom nad posljednjom navalom zla.

Katekizam Katoličke Crkve, 672, 675, 677.

Isus Krist – Kralj svega stvorenja

Ulazna pjesma

Dostojan je zaklani
Jaganjac primiti moć
i bogatstvo i mudrost
i snagu i čast:
Njemu slava i vlast
u vijeke vjekova.

Otk 5,12; 1,6

Zborna molitva

Svemogući vječni Bože, svome
ljubljenom Sinu dao si svu vlast
na nebu i na zemlji i postavio ga
glavarom cijelom svijetu. Molimo,
oslobodi sva stvorenja iz ropstva
zla da tebi jedinome služe i tebe
bez kraja slave. Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine, prinosimo ti
žrtvu kojom je Krist
ljude pomirio s tobom.
Molimo te, nek tvoj Sin dâ
narodima dobra jedinstva
i mira. Koji živi i kraljuje
u vijeke vjekova.

Prvo čitanje Dn 7, 13-14

Vlast njegova vlast je vječna.

Čitanje Knjige proroka Daniela

Gledah u noćnim viđenjima
i gle s oblacima nebeskim
dolazi kao Sin čovječji.

On se približi Pradavnome
i dovedu ga k njemu.

Njemu bi predana vlast,
čast i kraljevstvo, da mu služe
svi narodi, plemena i jezici.

Vlast njegova vlast je vječna,
nikada proći neće;

i kraljevstvo njegovo vječno,
nikada propasti neće.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 93, 1-2.5

Pripjev: Gospodin kraljuje
u sjaj zaodjeven.

Gospodin kraljuje, u sjaj zaodjeven,
Gospodin zaodjeven moći i opasan.

Čvrsto stoji krug zemaljski,
neće se poljuljati.

Čvrsto je prijestolje tvoje od iskona,
ti si od vječnosti!

Tvoja su obećanja vjere predostojna,
svetost se dolikuje domu tvojemu,
Gospodine, u sve dane!

Drugo čitanje Otk 1, 5-8

Knez kraljeva zemlje ...

... učini nas kraljevstvom, svećenicima.

Čitanje Otkrivenja

svetoga Ivana apostola

Isus Krist jest svjedok vjerni,
prvorođenac od mrtvih,
vladar nad kraljevima zemaljskim.

Njemu koji nas ljubi,
koji nas krvlju svojom otkupi
od naših grijeha te nas učini kraljevstvom,
svećenicima Bogu i Ocu svojemu:

Njemu slava i vlast u vijeke vjekova! Amen!

Gle, dolazi s oblacima i gledat će ga svako
oko, svi koji su ga proboli, i naricat će nad
njim sva plemena zemaljska.

Da! Amen. Ja sam Alfa i Omega,
govori Gospodin Bog – Onaj koji jest
i koji bijaše i koji dolazi, Svevladar.

Riječ Gospodnja.

PRIJEDLOZI ZA PJEVANJE

Ulazna:	75.5	Dostojan je
Otpjevni ps.:		Gospodin kraljuje (ŽV 11-2009)
Prinosna:	207	Prigni se, svako koljeno
ili:	183.5	Ti, Kriste, Kralj si vjekova
Pričesna:	222	Gospodin kraljuje
ili:	273-274	Ja sam s vama
Završna:	I	Svi kliknimo Kristu
ili:	183	Ti, Kriste, Kralj si vjekova

Isus pred Pilatom.

Prva postaja križnoga puta u crkvi Presv. Trojstva,
Gemünden am Main, Njemačka. (Foto: Shutterstock)

Pričesna pjesma Popričesna molitva

Stoluje Gospodin
– Kralj do vijeka.
Gospodin narod
svoj mirom
blagoslivlje

Ps 29, 10-11

Gospodine, pozvao si nas
da služimo Kristu, Kralju
svoga svijeta. Okrijepi nas
ovom hranom, koja daje
besmrtnost, da budemo
dionici njegova kraljevanja
i vječnog života. Po Kristu.

Pjesma prije Evandelja Mk 11, 9.10

Blagoslovljen Onaj koji dolazi u ime
Gospodnje: Blagoslovljeno kraljevstvo
oca našega Davida, koje dolazi.

Evandelje Iv 18, 33b-37

Ti kažeš: ja jesam kralj.

Čitanje svetog Evandelja po Ivanu

U ono vrijeme: Reče Pilat Isusu:

»Ti li si židovski kralj?«

Isus odgovori:

»Govoriš li ti to sam od sebe
ili ti to drugi rekoše o meni?«

Pilat odvrati: »Zar sam ja Židov?

Tvoj narod i glavari svećenički
predadoše te meni. Što si učinio?«

Odgovori Isus:

»Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta.

Kad bi moje kraljevstvo bilo
od ovoga svijeta, moje bi se sluge
borile da ne budem predan Židovima.
Ali kraljevstvo moje nije odavde.«

Nato mu reče Pilat: »Ti si dakle kralj?«

Isus odgovori: »Ti kažeš: ja sam kralj.
Ja sam se zato rodio i došao na svijet
da svjedočim za istinu.

Tko je god od istine, sluša moj glas.«

Riječ Gospodnja.

MOLITVA VJERNIKA

Braćo i sestre, upravimo svoje prošnje Kristu, Kralju
svoga stvorenja, da spremno prihvatimo radosnu
vijest spasenja te već sada budemo dionici njegova
Kraljevstva. Molimo:

Dođi Kraljevstvo tvoje, Gospodine.

1. Čuvaj svoju Crkvu u vjernosti na putu evanđelja:
daj da se zdušno zauzima za rast tvoga Kraljevstva
među ljudima te o tvome ponovnome dolasku
bude dostojna dara vječnosti, molimo te.
2. Ispuni sve pastire Crkve odanošću tebi i radošću
služenja tvomu narodu; daj da po njihovu
mudrom vodstvu i svjedočanstvu života Crkva
bude siguran znak nade i spasenja za sve ljude,
molimo te.
3. Prosvijetli svjetlom istine i ljubavlju prema
pravednosti sve one koji stvaraju zakone i sve koji
obnašaju službu upravljanja narodima i državama:
probudi u njima odgovornost i brigu za vrjednote
koje ne prolaze i spremnost u zauzimanju
za opće dobro, molimo te.
4. Nas, okupljene oko stola tvoje Riječi i Tijela,
prodahni svojom mudrošću da snagom vjere
i svojim životnim nastojanjima budemo
prepoznatljiv znak tvoga Kraljevstva, molimo te.
5. Našu braću i sestre koji prijeđoše preko praga
smrti obraduj radosnim zajedništvom u svome
Kraljevstvu, molimo te.

Gospodine Isuse Kriste, i u ovome slavlju daješ nam
iskusiti slavu tvoga Kraljevstva. Daj da, okrijepljeni
zajedništvom s tobom i oslobođeni robovanja
grijehu, tebi jedinom služimo te zavrijedimo biti
dionici vječne radosti u tvojoj slavi.
Koji živiš i kraljuješ u vijeke vjekova.

Kraljevstvo koje nema granice nego samo obzore

Simon Bisley: Ecce homo.

Oni koji su Isusa razapeli nisu željeli da iznad njegove glave bude napisano da je on *kralj židovski*, ali natpis je ostao. I premda Pilatu nije bilo jasno njegovo kraljevstvo, premda je njegova nakana bila drukčija, natpis je ostao uz riječi vojničke odlučnosti: *Što napisah, napisah*. Napisao je istinu koju sam nije razumio, jer odgovor koji mu je Isus dao na pitanje: *Ti si dakle kralj?* nije bio takav da bi ga Pilat mogao životom prihvatiti. Zašto? Zato jer je dvor toga Kralja ljudska glad i žeđ, pogaženost i samoća, bolnički krevet i izgladnjelost nepravdama našega svijeta. Čudan je taj Kralj koji ne poseže za zemljom, već za ljudskim srcem, da bi kraljevao u čovjeku. I svaki njegov 'podanik' sije hrabrost i milosrđe u ljudskosti koju napada mržnja i ravnodušnost.

Pred neodlučnim, oportunističkim rimskim vojnikom našao se Isus koji nije odgovarao na profinjene optužbe koje je sročila politika povezana s određenim izražajima religije. Zapravo je Pilat shvatio da je u okovima pred njim slobodan čovjek koji dopušta da ga vuku od sudišta do sudišta, sapet lancima interesa i osobnih karijera i da se nađe pred onima koji žele biti velikodušni pred narodom i da sve što čine stave pod nazivnik naroda.

Osim brisanja osobnih imena iz povijesti u ime ideja, bilo je i nametanja imena u povijest u ime tko zna kojega naroda. Prošlost poznaje mnoštvo takvih susreta: skrivena snaga u slabosti i slabost prekrivena vlašću. I tada je teško razlučiti tko je sudac, a tko osuđenik. Kako samo u Ivanovu evanđelju privlači riječ: *Posveti ih u istinu, tvoja je riječ istina*. No, Isus je pred Pilatom šutio. Ne zaboravimo da je i šutnja riječ. I ona je životodajni Logos.

Radost zbog neočekivanoga Kralja

Što je zlo učinio? To je pitanje koje reže i na koje Pilat očekuje odgovor od onih koji su ga predali u smrt. No, nema nikoga, nikoga tko bi iskoračio iz licemjerja, tko bi se usudio raskrinkati razloge mržnje i reći: On nije učinio ništa zlo. Ali, za nas ljude postoji – čini se – netko puno opasniji od onoga koji čini zlo. Pilat, to je onaj tko pokušava

poučiti nas drukčijoj istini i dobru od onoga što mi mislimo; netko tko uočava nedostatnost našega dobra; netko tko se usudi naše 'dobro' nazvati zlom. Prema zločincima se može biti dobrotiv, jer Baraba je uvijek zločinac, ali puno je teže istinoljubivim ljudima oprostiti njihovu istinoljubivost. To je želio reći i Guy Béart kada je napisao: *On je rekao istinu. Treba biti pogubljen.*

Isus je kriv jer je pokazao drukčije dobro od onoga koje je službeno određeno, jer je svojim dobrom prekinuo mir i sigurnost nečijega izgrađenog svijeta, zato što je nekome prekinuo dobar tek, postavio u pitanje blagostanje, karijeru, poštovanje i ugled... Isus je bio nepoželjan i grijeh mu je bio neoprostiv jer je blaženima proglasio siromahe, gladne, zaplakane, krotke i progonjene... Usudio se ustvrditi da će posljednji biti prvi, a prvi posljednji. Branio je one koje su svi osudili i gotovo izbacili iz društva. Konačno, rekao je da je Bog »Bog s nama«, Bog koji boravi među nama, u ljudima i na licima sasvim običnih ljudi i u sasvim običnim prilikama...

Ljudima se tijekom povijesti puno puta više sviđao daleki Bog, smješten u nekoj niši, stvorenoj od ljudi za Stvoritelja; mislili su da znaju gdje ga mogu naći, počastiti ga obredima, kojom molitvom i postom, krpajući nesigurnosti mnoštvom zapovijedi. A ovaj Bog koji je na zemlji, u našem tijelu, neobičan je i neugodan, Bog koji gladije i žeđa, koji je osamljen, koji je u bolesnima bolestan i u ponižavanima ponižen, u mučenima mučen...

Upućenost na vječnost

Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta – kategorički izjavljuje Isus pred Pilatom. Kada mu je Sotona u pustinji ponudio sva kraljevstva ovoga svijeta koja su povezana sa slavom i moći, Isus nije prihvatio ponudu, nego ju je odbio kao kušnju. Uzimamo li ju mi u razmatranje, ne kao kušnju, već kao nadahnuće i izvrsnu priliku koju ne treba propustiti?

Sigurno je da je kraljevstvo – makar i u vema nesavršenome obliku – prisutno u svijetu, ali nije od ovoga svijeta. Nije riječ o jezič-

noj nijansi, a to mogu potvrditi i dva različita pristupa Kraljevstvu tijekom povijesti. Ona se protežu od bijega u nestvarnost do traženja učinkovitosti po svaku cijenu; od straha da ne budemo zaraženi zemaljskim poslovima do prepuštenosti poslovima bez duhovnosti; od izbjegavanja konkretnih poslova do opijenosti svemoćnošću; od asketske neutralnosti do posvemašnje političke utopljenosti. Zato je potrebno pronaći uporišta koja nisu od ovoga svijeta. *Isus je molio Oca za nas da nas posveti u istini.* Uzdamo se u Boga da nam udijeli uvijek jasniji kriterij te istine, a to je ljubav. »Tko traži istinu, nužno će pronaći Boga.« (E. Le-seur) Zato je i mjera te istine križ, nerazumljiv odrednicama ovoga svijeta.

Kristovu se kraljevstvu ne mogu odrediti granice, nego samo nazrijeti obzori. Ne može se napisati povijest toga kraljevstva jer se događaji, odlučujući elementi za tu povijest, mogu vidjeti poglavito u ljudskim srcima – po milosti. Zemaljska su kraljevstva, sva od reda, pred tim Kraljevstvom poražena. Nitko nije ovlašten određivati tko je izvan, a tko unutar Kraljevstva. Glavna odrednica – svetost, bježi svim pokušajima brojenja, bilancama, statistikama.

U opisima u Evanđelju po Ivanu pojavljuju se svi elementi intronizacije kralja: kruna, grimizni plašt, klicanje. Isus prihvaća tu parodiju, da bi pokazao kakav je njegov odnos prema zemaljskoj slavi. On zna da je svijet žrtva nasilnih koji od nasilja stvaraju božanstvo; svijet u kojemu osloboditelji brzo postaju tlačiteljima. Nasuprot tomu, on upućuje na vječnost. Kada se živi s pogledom u vječnost, ne može se biti nasilnikom. Tako je jednostavna vjerska istina koja mijenja svijet. Odande gdje vlada nepravda i nasilje, gdje se ugnijezdio nemir, istjeran je Bog i vječnost.

Kršćanski govor o snazi i moći znači obvezatno vezanje uz snagu križa. Zato se valja pitati o značenju molitvenoga zaziva: *Dodi kraljevstvo tvoje* i dopustiti da u nama taj zaziv odjekne kao istina da je Bog nakanio započeti od mene/tebe, jer je u nama našao spremnost da mu ponudimo prostor vlastita srca.

Ivan Šaško

Moliti 'Oče naš' sa svetim Franjom

O presveti Oče naš,
Stvoritelju, Otkupitelju, Tješitelju i Spasitelju naš!

*Koji jesi na nebesima, u anđelima i u svetima,
i prosvjetljuješ ih za spoznaju,
jer si ti, Gospodine, svjetlo;
raspaljuješ ih za ljubav, jer si ti, Gospodine, ljubav;
prebivaš u njima i ispunjaš ih blaženstvom,
jer si ti, Gospodine, vrhovno dobro, vječno dobro, od kojega je svako
dobro, bez kojega nema nikakva dobra.*

*Sveti se ime tvoje:
neka se bistri naše znanje o tebi,
da spoznamo koja je širina tvojih dobročinstava,
duljina tvojih obećanja, visina veličanstva i dubina tvojih sudova.*

*Dodji kraljevstvo tvoje
da ti po milosti kraljuješ u nama
i činiš da mi dođemo u kraljevstvo tvoje,
gdje je jasno gledanje tebe,
savršena ljubav prema tebi,
blaženo drugovanje s tobom,
vječno uživanje tebe.*

*Budi volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji
da svim srcem tebe ljubimo,
uvijek o tebi razmišljamo,
svom dušom uvijek tebe žudimo,
svim umom svojom tebi svoje želje upravljamo,
tvoju slavu u svemu tražimo
i svom snagom svojom sve svoje sile i nagnuća duše i tijela
trošimo kao prinos tvojoj ljubavi i ničemu drugome;
i da bližnje svoje ljubimo kao sebe same,*

privlačeći ih sve, svom snagom, tvojoj ljubavi,
radujući se zbog dobra drugih kao zbog svoga,
a u bolima trpeći s njima,
i nikomu ne nanoseći nikakve uvrede.

Kruh naš svagdanji daj nam danas,
ljubljenoga Sina svoga, Gospodina našega Isusa Krista daj nam danas,
za spomen, za razumijevanje i za čašćenje ljubavi
koju je imao prema nama,
i svega onoga što je za nas rekao, učinio i podnio.

I otpusti nam duge naše
po svome neizrecivome milosrđu,
po snazi muke ljubljenoga Sina tvoga, Gospodina našega Isusa Krista
i po zaslugama i zagovoru preblazene Djevice i svih svetih tvojih.

Kako i mi otpuštamo dužnicima našim,
i što ne opraštamo potpuno, ti, Gospodine, učini da potpuno oprostimo,
da radi tebe istinski neprijatelje ljubimo,
i da se kod tebe za njih pobožno zauzimamo,
nikomu zlo za zlo ne uzvraćajući,
i da nastojimo svima u tebi koristiti.

I ne uvedi nas u napast
– skrivenu ili očitu, iznenadnu ili trajnu.

Nego izbavi nas od zla
– prošloga, sadašnjega i budućega. Amen.

Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetomu. [Kako bijaše na početku, tako sada
i vazda, i u vijeke vjekova.] Amen.

Sv. Franjo Asiški

Iskazivanje časti oltaru u Liturgiji časova

Cijenjeno Uredništvo, budući da u našoj župnoj zajednici negujemo zajedničko slavljenje Liturgije časova, kanimo na odabrane dane uvesti svečano pjevanje Večernje. Molim Vas za pojašnjenje o načinu kađenja i iskazivanju časti oltaru u Liturgiji časova.

p. Josip

Crkva, zajednica Kristovih vjernika, svoju zajedničarsku narav i svoj kristovski identitet najjasnije očituje u slavljenju sakramenata, koji su spomenčini njegova otkupiteljskoga djela, te kad, u njegovo ime okupljena, zajedno moli. Znakovito je da novozavjetni opis zajednice vjernika, okupljene nakon Kristova uzašašća, u središte okupljenosti i zajedništva stavlja molitvu: apostoli, naime, bijahu »jednodušno postojani u molitvi sa ženama, i Marijom, majkom Isusovom, i braćom njegovom« (Dj 1, 14). Liturgijska je molitva uvijek slavlje Crkve. U molitvi Crkva uranja u otajstvo Krista te iznova otkriva svoj poziv na svetost i crpe snagu za život svetosti. Liturgija časova, kao čin koji pripada čitavomu tijelu Crkve, najsvečaniji izričaj pronalazi u zajedničkome slavljenju okupljene mjesne Crkve: u zajedništvu biskupa, prezbitera i Božjega naroda. Ta snaga molitvenoga zajedništva prenosi se i na župe, koje su »staničje biskupije« (*velut dioecesis caelulae*), pa se živo preporuča zajedničko slavljenje glavnih dijelova Liturgije časova (Jutarnje i Večernje) u župnim zajednicama.

Jutarnjom molitvom posvećuju se »prvi pokreti naše duše i uma« te se »ne laćamo posla prije nego što se obradujemo mišlju na Boga«, a Večernjom »zahvaljujemo na onome što nam je toga dana dano ili što smo dobra mogli učiniti« (sv. Bazilije Veliki). Osim toga, Jutarnja doziva vjernicima u pamet otajstvo uskrsnuća Gospodina Isusa Krista, koji je »Svjetlo istinsko što rasvjetljuje svijte«, »Sunce pravde«, »Mlado sunce s visine«. U Večernjoj se pak spominjemo svoga otkupljenja, jer se ona slavi u trenutku kad je sâm Gospodin u onome svetom večernjem prinosu prinio sebe. Večernja se molitva doživljava kao ugodna žrtva hvale što se »kao kâd uzdiže pred lice Božje«, pa »podizanje naših ruku« postaje »prinos večernji« (usp. Ps 141, 2).

Međuprožetost slavljenja Liturgije časova i Kristova otajstva urodila je predajom da se u slavlju Jutarnje i Večernje pokaže jasna povezanost s oltarom, koji je znamen Krista i na kojemu se slavi spomenčin Kristove otkupiteljske žrtve (usp. *Biskupski ceremonijal*, 191-208). U svečanome slavljenju Jutarnje ili Večernje predsjedatelj zajedno s poslužiteljima u procesiji, na čelu koje se nosi križ praćen svijećama, dolazi pred oltar; križ koji je nošen u procesiji postavi se u blizinu oltara; svećenik predsjedatelj i poslužitelji duboko se naklone oltaru, a predsjedatelj mu iskaže čast poljupcem. Potom odlazi na sjedište predsjedatelja odakle prevodi molitvu.

Dok se pjeva antifona evanđeoskoga hvalospjeva, svećenik predsjedatelj stavi tamjan na žar u kadionicu; kad zbor zapjeva hvalospjev *Veliča* (odnosno hvalospjev *Blagoslovljen* u slavlju Jutarnje), svi ustanu, prekriže se, a svećenik ode do oltara; ondje se s poslužiteljima duboko naklone oltaru te kadi križ i oltar, na način kako se to čini u euharistijskome slavlju. Nakon što predsjedatelj okadi oltar, jedan od đakona ili poslužitelja pokadit će predsjedatelja, a potom i narod. Znak križa na početku evanđeoskih hvalospjeva (*Blagoslovljen, Veliča, Sad otpuštaš*) pokazuje da oni »zaslužuju iste svečanosti i iste časti kao kad se čita i sluša Evanđelje« (*Opća uredba liturgije časova*, 138).

Na kraju slavlja, nakon završnoga blagoslova, svećenik predsjedatelj ponovno pristupi oltaru i poljubi ga, nakon čega se s poslužiteljima, naklonivši se oltaru, vraća u sakristiju.

Iskazivanje časti oltaru u slavljenju Liturgije časova obznanjuje Kristovu prisutnost u Crkvi koja moli, kao i spasenjsku vrijednost Liturgije časova. Osim toga, Liturgija časova prenosi na cjelokupno vrijeme dana hvalu Gospodinu i snagu njegova spasenja, slavljenoga u otajstvu euharistije na oltaru. ▣

INFORMACIJE I NARUDŽBE:

HRVATSKI INSTITUT ZA LITURGIJSKI PASTORAL

Ksaverska cesta 12a, 10000 Zagreb • tel.: +385 (0)1 5635 050 • faks: +385 (0)1 5635 051

e-mail: pretplata@hilp.hr • www.hilp.hr

Liturgijski kalendar za 2019.

Cijena: 28,⁰⁰ kn

U Liturgijskom kalendaru za svaki tjedan kroz godinu predviđene su po dvije stranice s naznakom liturgijskih čitanja za svaki dan te citatom iz evanđelja dana. Na kraju kalendara nalazi se Mjesečni preglednik za 2020. godinu. Kalendar ima 152 stranice i tiskan je dvobojno na kvalitetnome papiru u PVC ovitku, što mu osigurava otpornost na habanje i jamči cijelogodišnje korištenje. Na veće količine odobravamo popust. Troškovi poštarine nisu uračunati u cijenu kalendara.

Kalendar možete naručiti e-mailom na: narudzbe@hilp.hr,
faksom na broj +385 (0)1 5635 051 ili pozivom na broj +385 (0)1 5635 050.

živo vrelo

List izlazi 13 puta godišnje. Cijena pojedinog primjerka: 13,00 kn. Inozemstvo: 3,70 EUR; 4,50 CHF; 6,20 USD; 6,20 CAD; 7,50 AUD
Godišnja pretplata: 169,00 kn. Inozemstvo: 48 EUR; 58 CHF; 80 USD; 80 CAD; 97 AUD • BiH, SRB, MNE: 36 EUR

Za pretplatnike s deset i više primjeraka odobravamo popust od 10%.

Uplate za Hrvatsku: Privredna banka Zagreb, d.d. – IBAN: HR8823400091110174994
model plaćanja: 02 – poziv na broj: upisati pretplatnički broj

Uplate za inozemstvo: Privredna banka Zagreb, d.d. – IBAN: HR8823400091110174994 – SWIFT: PBZGHR2X

J. M. Subirachs: Posljednja večera;
bazilika Sagrada Família, Barcelona.
(Foto: 123RF)